Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гаранз

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 АПРЕЛЬ 21
Хабарай дунда (туулан) нарын 30
СРЕДА
Гарагай 4
№ 74 (18638)
газетын сэн: захилай — 50 мүн., Халсээтэ сэн

Референдумые угтуулан

Формонуудые, Б. Н. Ельцинние дэмжэебди!

Буряад ороной бүхы нүгэгтэндэ, нунгагшадта Россин Буддистнуудай түбэй захиргаанай хандалга

Шажан мүргэлнууд хуние энэрхы сэдьхэлтэй, эн зан абаритай, удха түгэлдэр олоун бодолтой нэнэн нинтэ нэгэн зорилготой юм. Энэ талаар Октябриин урбалта хүрэтэр дасангууд, ород мечетьнүүд бага бэшэ юумэ хэнэн байгаа гэрүүлхэгүйбди.

Энэ ушарнаа большевигууд — эдэнэймнай эрдэм нанал бодол, уг зорилгонууд тад ондоо байсагас абамсаараа, шажан мүргэлдэ хэрэгэй, мүрдэлгэ хюдалга соносхожо, энэ талаар нүрэ дүн туйлаа нэн. Республикада байнан бухы нандаргагдаһан, зөөри, баялигуудынь тонсогсоруулхы ажал ябуулгаараа, дорнодохи эмнэлгэнуудые мэдэлгэрэгэ суутай олон ламанар буулгуулгаһан, үлөөшэдынь сүлэлгэдэ зарагдаһан шэнэнь, СССР-эй, удаань Россин Буддистнуудай захиргаанай түрүүлэгшэ байнан, мүнөө наһа барахэ Цыбиков Колымада 19 жэл зобоһон юм. Агшадай олонхинь тэдэнэй хубида туданан хэмгасалангуудые тэсэжэ шадангүй, нөөргөө бүгэ. Нингэмдэ хүсэлдүүлэшэгүй хохидол үзүүлгэнэ.

Энэ мүргэлдэ тэсэбэритэйгээр, хүндэлэлтэйгээр ябан гэжэ засагаархидай сонсходог байнан типэ ябашоогүй үедэ партийна, гүрэнэй ажуулгүй дай зүгөөс саг үргэлжэлэн шэрүүн дарлалта үзэдог нэмди.

Ельцинэй Россин Президентээр нунгагдаһан бухы юумэн хубилжа захалаа. Тэрэнэй абаһан хэмжэнүүдэй нэгэн гэбэл, урда тээнь шажанууддаа Совет засагай хуряажа абаһан бухы нөөрние бусаанан ябадал болоно. Тинхэнээ байтагай гүрэнэй зүгөөс манда али болохо туһаламжа үзүүлэгдэжэ захалаа нэн. Нёдондо хабар Борис Николаевич Ивалгын дасанда хүрөөд, Россин ЦДУБ-та 15 миллион тухэриг дамжуулаа нэн. Нэн нэгэдэнэн шажанай дээдэ нургуулилин материальна үндэнэ нуурние бэхижүүлгэдэ, Дорнодохи эмнэлгын түбтэйгөөр Улаан-Удын шэнэ дасалние барилгада энэ мунгэн хэрэглэгдэнэ, саашадаашье хэрэглэгдахэ.

Нанахана манда айлшалаад ошоһон Россин Министрүүдэй Советэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. Ф. Шумейко Россин Федерацин Правительствын зүгөөс ЦДУБ-та горитой туһаламжа үгэхөөр мүн лэ найдуулаа, нимэ туһаламжын үзүүлэгдэхэ байнандань нэмэгдэнэгүйбди. Олон үндэнэ яһатанай ажаһуудаг Россин газаар дэрэхи бухы шажанда материальна болон бусад туһаламжа үзүүлхэ талаар хэмжээнүүдые Россин правительство бэлдэнэ гэжэ айлшан мэдүүлээ.

Апрелиин 25-да, бүгэдэ арадай референдумэй үедэ, Россин хуби заяан шиидхэгдэхэнь. Реформонуудай замаар дабшахамнай гү, али нөөргөө тохэрихэмнай гү гэжэ тон түрүүн эли болохо. Этигэл ябуулха эрхэ сүлөө, демократние лаб хангаха нэшхэл зорилгтой Б. Н. Ельцинние тэрэнэй эды хүшэр хүндэ үедэнь дэмжэхэ гэжэ бидэ үнэ шиидэнхэйбди.

Бидэнние дэмжэжэ, бүгэдэ арадаар нунгагдаһан Россин Президент Борис Николаевич Ельциндэ этигэл үзүүлхын тулөө дуугаа үгэхыетнай таанад бүгэдые — алинье мүргэлдэ нүгэглэгшэдые, республикын нунгагшадые гуйнабди.

Россин Буддистнуудай түбэй захиргаан.

1993 оной апрелиин 19.

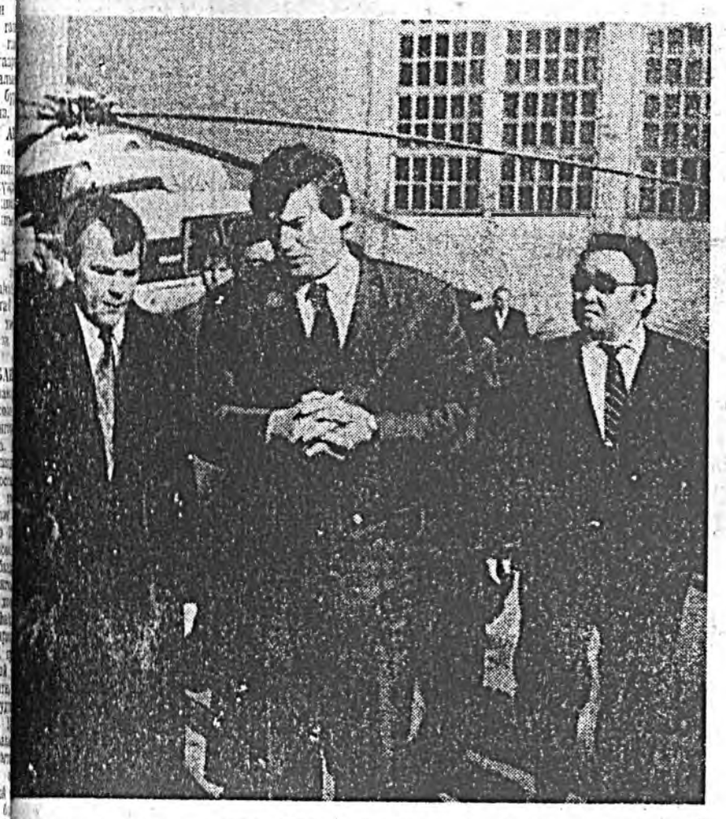

РОССИН ХУБИ ЗАЯАН ШИИДХЭГДЭХЭ

Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түб — Тооро нуурында сабаан багашагшье наа. 10—12 модоной газарта — Шулуутада горитойхоноор лэ ороһон гээшэ.

Ушар тиимэһээ Намарзаанай нү наалинин фермэдэ хабарай болоһонинь хүсэд ойлгогдоншьегүй; тэжээл бэлэдхэдэг нухинньаа баглараг утаан бушхаһан зандаа, үбэлэйнгөө байраһаа малаа гаргаха үшөөл үды хөбэргэй.

ЭБ ЗҮБӨӨ ОЛОҺОН ЗОН

Эндэ нэн түрүүн нэйн журамтай, эбтэй эетэй коллективтив сугларааа гэжэ тэмдэглэмээр. Эндэхи ажал хүнгэн гэхыи аргагүй. Ажалайнь оньһожоруулагдаһан бэшэ хадань үнөсгэ наахадаашье, нолоомо, үбнөөд үгэхэдөөшье, бурдуугаа зөөхэдөөшье улаан гараараа туйлажа гарана ха юм.

Гэхдэтэй хамта нэгэнше туталшан, наалишанай байдалдаа гомдожо, муу үгэ хэлэжэ байхань дуулдаггүй, Досоогоо хэды «бусалаашье» наа, ажал хэжэ, гэр бүлээ тэжээхэ хүнгэн бэшэ зорилго урдаа табиһан зоритой зон гэжэ тэдээн тухай нэйн үгэ хэлэжэ, бултыень нэрлөбэл. Наалишад Л. Н. Танхаева, М. Б. Балбанова, Н. Н. Халудорова, Г. Е. Халудорова, Д. Ж. Халудорова, В. Б. Шобоева, Е. Б. Ябжанова, З. О. Ябданова, үхэр адуулагшад М. Л. Танхаев, Н. Д. Халудоров, Г. Н. Шобоев, трактористнууд Ц. Ж. Ябжанов, тугалшад Г. Х. Ябжанов, Л. Ц. Шобоев, тэжээл бүйлуулагша С. В. Танхаев, тоо бүридхэгшэ М. Н. Тангаева гэгшэд болоно.

Намарзаанай фермые даагшаар В. Р. Холбоев 10 жилэй туршада хүдэлнэ. Валерий Ринчинович ехэ харюусалгатай хүн гэжэ нэн түрүүн хэлэмээр.

Талха, силос асархыень трактор Зүүн-Морин эльгээхэ, хашаагаа арилгахыень, тэжээлээ бэлэдхэжэ, малаа эдеэлүүлхыень шалгаха, колхозойнгоо правленидэ тоосоо эльгээхэ гэхэ мэтэ ажал хара үглоонһоо эхилээд, харанхы нүни болотор барагдаха бэшэ даа.

Ондоошье наһаагаа зобохо юумэ олон. Тугалайнь байра хуушаржа, үнээнь унахаар болонхой. Тугалай шэнэ байра баригдажа үрдигдөөгүй, наа түрэнэн тугалнуудаа хөбэ-нэгээр айлда байлгана. Тэжээл бүйлуулдаг байра баһал үмхирэнхэй.

Тус фермын 142 үнеэд сүүдхэ бүхэндэ 10 центнер нү үгэнэ, 20 килограмм силос, 1,5 килограмм бурдуут үнеэдэй толгой бүхэндэ гэжэ хараалаад, үшөө 1 килограмм наагдаһан нүн бүхэнэй 0,5 килограмм нэмэлтэ бурдуут үгтэдэг юм. Энэ бүгэдэ үнеэндэ ехэшье тэжээл бэшэл даа. Үбһэниинь үни дуулаһанхай нэмнай. Тиибэ-яабашье сүүдхэ бүхэндэ 1000 килограмм нүн тус фермэдэ наагдаад лэ байна ха юм.

— Яахадаа танай фермэдэ нү наалитнай доошолногүйб? — гэжэ тоо бүридхэгшэнөө асуухадамни:

— Силос бурдуут хөөроор лэ гэхэдэ, болохол юм бээ. Сэхыень хүлэхэдэ, үнеэшэдэймнайл ороддолгоо ботоно гэжэ наанагаби, — гэжэ харюусаа нэн.

Л. ШАРГАГШАНОВ.

Түнхэнэй район.

1993 ОНОЙ АПРЕЛИИН 12-ой 304-дэхи

ТОГТООЛ

БЮДЖЕТНЭ НАЛБАРИНУУДАЙ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ АЖАЛАЙ САЛИН ТУШАА ТАРИФНА НЭГЭН НИИТЭ СЕТКЫН 1-дэхи РАЗРЯДАЙ НАРЫН ТАРИФНА САЛИН ХҮЛНЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ ТУХАЙ

Министрнүүдэй Совет — Россин Федерацин правительство **нигэжэ тогтооно:**

1. 1993 оной апрелиин 1-нээ бюджетнэ налбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салин тушаа тарифна нэгэн нинтэ сеткын 1-дэхи разрядай нарын тарифна салин хүлньe 4500 тухэригэй хэмжээгээр тодорхойлхо.

2. Бюджедэй мүнгөөр хангададаг эмхи зургааануудай, эмхинүүдэй ба предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салин дээшэтүүлгэнээ уламжалһан гаргашануудые хангаха гурим болон албан зургааануудые Россин Федерацин Финансын министерство тодорхойлхо ёһотой.

3. Энэ хэрэгтэ хабаатай федеральна гүйсэдхэхэ засагай түбэй зургааануудай хабаадалгатайгаар Россин Федерацин Ажалаар хангадаг министерство 1993 оной нэгэдэхи хахадта бюджетнэ налбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салин тушаа тарифна нэгэн нинтэ сеткые бодото дээрэнь хэрэглэлгые хараада абан, тэрэнние нарижуулан гуримшуулха дурадхалнуудые Министрнүүдэй Советдэ — Россин Федерацин правительствада оруулха зэрэгтэй.

4. «Бюджетнэ налбаринуудай хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай салин тушаа тарифна нэгэн нинтэ сеткын 1-дэхи разрядай нарын тарифна салин хүлнэ тодорхойлхо болон ажалай салингай адаг бага хэмжээе бии болгохо тухай» Россин Федерацин правительствын 1993 оной январиин 6-най 14-дэхи тогтоол хүсэгүй болоо гэжэ тоолохо.

Министрнүүдэй Советэй —
Россин Федерацин правительствын Түрүүлэгшэ
В. ЧЕРНОМЫРДИН.

УНШАГТЫ, ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико. В. Осипов, Ц. Галданов: «Хамтын ажахы эзэмэтэй бэшэ». А. Дыржинов: «Түсэб эли, хүдэлхэл хэрэгтэй». С. Батомункуев: «Дарханай» барилгашад урагшатай», СНГ: тобшо нонинууд.

3-дахи нюурта. Уран бэлиг — арадай баялиг. Н. Гармаева: «Гүн талын дуун шэнги». Шажан мүргэлэй түүхэнээ. «Оройн шэмэг Зонхово» — эхин.

4-дэхи нюурта. Соёлой нонинууд. ДВС фирмэ. Н. Цыбиков: «Үгымнай найдамтайе ойлгохо ёһотой».

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

ҮШӨӨЛ БҮ МУУДАНАЙ ДАА

Наранай элшын үдэр бүри хурсадажа, газар дайдые дулаахаанаар жэгнэн, хаа хаанагүй ёһотойл хабарай шэнжэтэй боложо эхилхэдэ адууна малшье одоол үе мүсэгээ тэнилгэжэ, талым нуужамда бэлшэжэ эхилбэ. Ута унжагай хүйтэн үбэлэйнгөө хойно гарантаба гэшэ гүбди гэжэ нанахадаа малшадайшье сэдьхэл заахха наһан болоо ааб даа.

Энэ үнгэржэ байгша 1992—1993 онуудай малай үбэлжэлгэ республикын бүхы аймагуудта ехэл бэрхэтэйгээр дабагдажа байна гэжэ мэдэнэбди.

Үбһэ тэжээлэй, талха таряанай, ядахын сагта нолоомонойшье хэзээ хэзээнэйхинһээ дутамаг байхынь хажуугаар, хаа хаанагүй бүри үбэлэй эхээр ехэ сагаан болоод, шангахан хүйтэн болоод. бүхы колхоз, совхозуудые, таряшадай ажахынуудые, үмсэдөө малтай айлнуудыешье нилээд мэгдэхээгээ. Тэрээнтэй хамта мүнөөнэй экономическа байдал, улам нэмэжэл байнан юумэнэй үнэ сэн, мүнгэн сангай дуталга гэхэ мэтэ эдэ ажахынуудые үшөө дээрэнэмь дараа.

Тиибэ яабашье республикымнай хүдөөгэй ажалшад үбэлжэлгын 6 нарые, тэрэ тоодо энэ жэлэй 3 нарые дабаба гээшэ.

Энэ үе соо колхоз, совхозууд зандаа үлэнэн ажахынууд, таряшадай ажахынуудай нэгэдэл, эбэл болоһон, мүн фермерскэ ажахынууд боложо таһарнан айлнууд мяха, нү хэр абаба, худалдаба гээшэб? Адууна малаа ямараар ондо оруулжа, түл түрөсэ хэр абажа байнаб?

Буряад Республикын Статистикын талаар гүрэнэй комитедэй согсолһон тоо мэдээн дээрэнээ харахада, байгша оной үнгэрнэн 3 нарада мал ажалай үрэ дүнтүүд нёдондоной энэ үеынхинөө доошоо ороо.

Жэшээлхэдэ, нёдондо апрелиин 1-нэй мэдээгээр республика бүхыдэнь 94.546 центнер мяха гүрэнэй нөөсэдэ оруулаад байгаа наа, мүнөө тэрэнние 83.721 центнертэ хүргөө. Тэрэнэй 43.574 центнерыень совхозууд худалдаһан байна.

Аймагуудай дундаһаа Хэжэгын, Загарайн, Баунтын, Ахын, Хойто-Байгалай, Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй аймагуud нёдондоной хиһоо ехэ мяха гүрэндэ худалдаа. Энээхэйнь ушар удха сагаһ ойлгосотой. Үбһэ тэжээлээр ондоошье наһаагаа зобохо юумэ олон. Тугалайнь байра хуушаржа, үнээнь унахаар болонхой. Тугалай шэнэ байра баригдажа үрдигдөөгүй, наа түрэнэн тугалнуудаа хөбэ-нэгээр айлда байлгана. Тэжээл бүйлуулдаг байра баһал үмхирэнхэй.

Тус фермын 142 үнеэд сүүдхэ бүхэндэ 10 центнер нү үгэнэ, 20 килограмм силос, 1,5 килограмм бурдуут үнеэдэй толгой бүхэндэ гэжэ хараалаад, үшөө 1 килограмм наагдаһан нүн бүхэнэй 0,5 килограмм нэмэлтэ бурдуут үгтэдэг юм. Энэ бүгэдэ үнеэндэ ехэшье тэжээл бэшэл даа. Үбһэниинь үни дуулаһанхай нэмнай. Тиибэ-яабашье сүүдхэ бүхэндэ 1000 килограмм нүн тус фермэдэ наагдаад лэ байна ха юм.

— Яахадаа танай фермэдэ нү наалитнай доошолногүйб? — гэжэ тоо бүридхэгшэнөө асуухадамни:

— Силос бурдуут хөөроор лэ гэхэдэ, болохол юм бээ. Сэхыень хүлэхэдэ, үнеэшэдэймнайл ороддолгоо ботоно гэжэ наанагаби, — гэжэ харюусаа нэн.

Л. ШАРГАГШАНОВ.

Түнхэнэй район.

Байгша оной түрүүшэй турбан нарада ажахынуудта бүхыдөө 21.175 тугал абтаа гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхинөө тэдэнь 6 мянга шахуу толгойгоор үсөөн түлжүүлэгдэнэ. Баргажанай, Баунтын, Хурамхаанай, Сэлэнгын, Загарайн аймагуудта тугал илангаяа үсөөн абтаа.

Хонидой түл абалгашье баһал нимэрхүү. Үнгэрнэн жэлэй турбан нарада бүхыдөө 377.734 хурьгад абтаад байгаа наа, мүнөө энэ үе соо ажахынуудта хамта 231.825 хурьгад абтаа гэхэ гү, али тэдэнние бии байнан зуун эхэ хонин бүхэндэ хубаахада, минл 51 хурьган абтаһан болоно. Мүнөө нигэзд шэнэ түл — хурьгад үшөө олон нэмэжэ абтаха гэжэ найдаха найдал наланнаа.

Харин гахайн поршоонхо энэ жэлдэ муу бэшээр абтаба. Бүхы дээрээ нёдондоной хиһоо нэгэ зааха үсөөн поршоонхо абтаашье наа, тэдэнние зуун эхэ гахай бүхэндэ абажа үзэхэдэ, дунда зэргээр 241 поршоонхо хүртэнэ гэхэ гү, али энэнь үнгэрэгшэ жэлэйхинһээ 11 толгойгоор олон болоно. Загарайн, Хяагтын, Прибайкалиин, Сэлэнгын аймагуудта поршоонхо олон абтаа.

Эдэ бүгэдэ соо нөөсэ эгэл дутамаг, тон бэрхэтэй байдалда ороһон аймагуудай ажахынууд малаа гаргалуулхаһаа айжа, тэдэнээ олоор мяханда худалдаха баатай болоо.

Нүгөө талаараа жэнэ, шэнүүр багатай туранхай мал мяханда тушааһан дээрээ олохон ажахынууд гүрэнэй нөөсэдэ ехэ мяха оруулжа шадаагүй. Яруунын аймагай ажахынууд аяар 1386 үхэр мяханай комбинадта оруулбашье, тэдэнь тус бүридөө ороодоол 231 килограмм татаад, хамтадаа тэрэнь минл 3200 центнер болоо. Хяагтын аймагайхид тус бүридөөл минл 222 килограмм шэгнүүртэй үхэр, 21 килограмм шэгнүүртэй хони тушаагаа. Хурамхаанай аймаг ороодоол 400 толгой үхэр мяханда тушааһан аад, тэдэнь тон жэжэ, ороодоол 210 кг шэгнүүртэй байжа, эндэхид нёдондоной хиһоо 2,5 дахин бага мяха гүрэнэй нөөсэдэ оруулба.

Нимэ жэшээнүүд олон. Тэрэнэйнь түлөө ажахынуудые шүүмжэлхэньшье бэрхэтэй. Үхэр малаа садатарнь эдеэлүүлжэ шахахаһаа байха, минл үл залгуулхашье үбһэ тэжээлгүй аад, хайшан гэжэбибди, тураха үхэхынь орондо мяханда тушааһаниинь дээрэ болоно ха юм гэжэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд хэлэхэл даа.

Саашаа хада, үнгэрнэн жэлэй турбан нарада республика соо бүхыдөө 298.144 центнер нүн наагдаад байгаа наа, байгша оной энэ үе соо тэрэнь арай гэжэ 190,4 мянга гаран центнертэ хүрөөб. Ондоогоор хэлэбэл, нёдондоной турба нарынхитай жэшэхэдэ, үнеэн бүриһөө аяар 100 килограммаар бага нүн наагдаад байна. Эдэнь, Загарайн, Тарбагатайн болон бусад зарим аймагуудай ажахынууд үнеэн бүриингөө нү наамые хоёр дахин шахуулгаар доошолуулаа.

Байгша ондо баһал хүндэхэн байдалда ороошье наа, шубуу үсхэбэрилгын үйлэдбэрийн нэгэдэлэй предприятинууд наһанаһаа дээрээр хүдэлөө гэжэ тэмдэглэхээр. Хэрбээ нёдондо энэ үеде республика соо 53123 мянган үндэгэн абтажа, хүн зондо худалдагдаа наа, мүнөө тэрэнь 51.809 мянганда хүргэгдөө. Тинхэдэ Загарайн, Ивалгын, Хорин, Ээдын аймагуудай шубуунай фабриканууд үндэгэ үйлэдбэрилгээ үшөө дээшэлүүлжэ шадаа.

Наһаа зобориной юумэн гэхэдэ, адууна малай гарзалалгын олошорһон ушар болоно. Хэрбээ нёдондо энэ үеде 5917 үхэр гарзалаад байгаа наа, мүнөө тэдэнь ааяр 8044-дэ хүрөө. Хонид. курьгадай гарзалалга баһал 1,3 дахин олошороо.

Тиигэжэ үнгэрнэн жэлэй энэ үеынхинтэй жэшэхэдэ, үхэрнүүдэй, тэрэ тоодо унеэдэй, мүн хонидой, гахайнуудай, адуу мориной тоо толгой нилээд үсөөрөөд байна. Жэшээлбэл, нёдондо жэлэй түрүүшын кварталда ажахынуудта хамта 304.280 үхэр байгаа наа, мүнөө тэдэмнай 243.061-дэ хүрөө. Унеэд үнгэрнэн жэлэйхинһээ 15 мянга шахуу толгойгоор үсөөн болоо. Мүн хонин нүрэг 1.355.225 толгой байтаа наа, мүнөө тэдэнь арай гэжэ 1.050.107 толгойдо хүрэнэ.

Хүдөөгэйнгөө ажахынуудай хэды нимэ бирагүйхэн үрэ дүнгүүдэйгээр үбэлжэлгые үнгэргэжэ байбашье наань, тэдэнэр тон муутаар хүдэлнэ гэжэ эзэмэлхэ үгэ олдоногүй. Айхабтар ороо бэрхэтэй үбэлжэлгые, хабарай хатуу хагсуу хаһые ба фаг найн дабаһай даа.

Редакцийн социально-экономическа таһаг.

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДТА АДУУНА МАЛАЙ АШАГ ШЭМЫН, ТҮЛ ТҮРӨСЫН ХЭР АБТАЖА БАЙНАН ТУХАЙ

1993 оной апрелиин 1-нэй МӨДӨӨН

Аймагууд	Үнеэн бүриһөө наагдаһан нүн (килограммаар)		Зуун эхэ хонин бүриһөө абтаһан хүргэд	
	1993 оной 3 нарада	1992 оной 3 нарада	1993 оной	1992 оной
Прибайкалиин	446	515	—	—
Кабанскый	401	450	—	—
Тарбагатайн	368	441	50	64
Мухар-Шэбэрэй	356	455	56	63
Сэлэнгын	343	405	57	56
Хорин	343	432	45	62
Хойто-Байгалай	324	450	—	—
Ивалгын	288	367	49	51
Түнхэнэй	282	395	50	64
Яруунын	263	376	62	75
Бэшүүрэй	266	339	45	56
Загарайн	263	446	53	58
Ээдын	260	433	53	67
Баргажанай	218	275	47	46
Хэжэгын	213	318	48	53
Захааминай	209	332	43	66
Хяагтын	195	308	50	56
Хурамхаанай	118	255	35	38
Ахын	94	107	52	59
Баунтын	61	222	—	—
Республика бүхыдөө	288	387	51	59

АПК: ажалай эмхидхэл ба экономико

2. ХАМТЫН АЖАХЫ ЗЭМЭТЭЙ БЭШЭ

Хүн зонийе эдеэ хоолоор хангаха асуудалые түрүүшын ээлжэндэ табижа байһан аад, хамтын ажахынуудые үгы болгохо, энээнтэй адли нинтын адууһа малай тоо толгойе заабол үсөөлхэ, энэ һалбариие хуушанай гуримаар эрхилдэг болохые урлажа байха гээшэмнай хэр зүб бэ?

Үнөөхил тэдэ шэнэ юумэ үүсхэгшэд, хубилган шэнэдхэгшэд гээшэбди гэжэ бээ нэрлэдэг эрдэмтэд, правительствада ородог демократууд — тиимэ шууда гаргана. — Хэнэйшье мэдэнээр, урдань, илангала 1928—1929 онуудта, Буряад ородо адууһа мал яһала олон байһан. Үнэндөө тэдэмнай ямар, хэды шэнээн ашаг шэмэ үгэдэг мал байгааб гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй. Гол түлэб эбэртэ бодо мал, адуун һүрэг лэ байгаа ха юм. Тиихэдэ хонид, гахай үсөөшэг, харин тахяа, галуу, нугаһа үсхэбэрилгэ ородоошье үгы байгаа.

Адууһа малай тоо толгой олоншье һаа, тэдээнһээ мяхан, һүн гэхэ мэтэ хүн зоной эдихэ гол продукци мүнөөнэйнһөө һураггүй бага абтадаг һааб даа. Адууһа малай тоо толгойе юрэл олошоруулха бэшэ, харин нэн түрүүн тэдээнһээ эдеэ хоолой зүйлнүүдыел ехээр абахын, ашаг олзо оруулхын тула үсхэбэрилдэг юм ааб даа.

Эгээл тэрээн дээрэһээ Совет засагай тогтоһон түрүүшын жэлнүүдһээ эхилжэ, республика соо үхэр малай үүлтэрые һайжаруулха, харууһа, тэжээлыень һайн болгохо хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулагдадаг болоо һэн. Хүн зоной эдихэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые ехэ болгохо зорилготойгоор урдань 4 тон үсөөнөөр үсхэбэрилэгдэдэг байһан гахай, мүн тахяа, удаань галуу, нугаһа олон болгохо хэмжээнүүд бэелүүлэгдэжэ захалаа бшуу.

Һүүлэй арбаад-хорёод жэлдэ манай эндэ колхоз, совхозуудта адууһа малай тоо толгойн олошоруулагдахатай хамта, гахай, шубуу үсхэбэрилгын предприятинууд, тусхай шэгэлэлтэй ажахынууд олон эмхидхэгдээ ха юм. Тиигээдшье байхада хүн зоной эдеэ хоолой зүйлнүүд дуталдаһаар лэ байгаа. Үшөө тэрээн дээрэнь байгаа болоһон адууһа малаа, гахай, шубуудаа үшөө үсөөлөө һаанай, юун болохоб? Бодожо үзээл, нүхэд.

Урдань, мүн һүүлэй үедэ республика соо хэды адууһа мал үсхэбэрилэгдэдэг, хэды продукци абтадаг байгааб гэжэ энэ таблица дээрэһээ ойлгожо болоно:

	Хэмжээнийнь	1928 ондо	1990 ондо
Эбэртэ бодо малай тоо:	мянган толгойгоор	728,6	560,6
тэрэ тоодо үнэзд	«	280,6	179,9
Хонид, ямаадай тоо	«	898,4	1493,6
Гахайн тоо		152,1	286,2
Адуу морид	«	214,2	73,6
Адууһа малһаа абтаһан продукци:			
үүсэлэгдэһэн мяхан	мянган тонноор	42,0	723
Һүн	«	95,0	271,0
Үндэгэн	миллион хэнэгээр	14,0	306,0
Хониной ноохон	тонноор	680	5502

Энээн дээрэһээ харахада, 1928 онойхитой сасуулхада, 1990 ондо үхэрнүүдэй тоо толгой нилээн үсөөн болоошье һаа, үүлтэрынь һайн болгогдожо, харууһа, тэжээлэйнь һайжаруулагдаһанайнь ашаар мяхан 1,7 дахин, һүн — 2,9 дахин ехэ абтадаг болоо. Илангаяа хонид олон болгогдожо, үүлтэрынь һайжаруулагдажа, нооно үйлэдбэрилгэ 8,1 дахин дээшэлүүлэгдээ. Гахай, шубуу үсхэбэрилдэг тусхай шэнэ һалбариие эмхидхэгдһэнэй ашаар бүхыдөө абтадаг мяханай 44 процентнь гахайн, шубуунай мяхан болоно.

Иимэ эрхэ байдалда гахай, шубуу үсхэбэрилдэг һалбариие үгы болгохо, эдээндэ орооно тарыан ехэ гаргашалагдана гэһэн һанамжа бариталдаг хүнүүдые дэмжэхын аргагүй.

Манай һанахада, хүшэр бэрхэтэй сагта хүдөөгэй ажалшадые адууһа малаа үсөөлэгты гэжэ үряалха бэшэ, харин аргатайл һаань, тэдэнэйнгээ тоо толгойе ядахын сагта мүнөөнэйнь хэмдэ байлгажа үзыт, адууһа малгүй болоо һаа, бүри хосоржо һалахалди гэжэ үряалха хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, хубилган шэнэдхэлгын жэлнүүдтэ, илангаяа һүүлэй 26 жэлдэ, республика соо адууһа малай тоо толгой эрид үсөөлэгдэжэ, ашаг шэмэнь ехээр хороогдожо байна.

Жэшээлхэдэ, ажахынуудта ниитын эбэртэ бодо малай тоо толгой һүүлэй хоёр жэлдэ 9,6 процентээр, тэрэ тоодо үнэзд —7,1, мүн хонид — 12,7, гахай —13,2 процентээр үсөөрөө. Мяха, һүн, үндэгэ, нооно үйлэдбэрилгэ, хүдэлдалга жэл бүри бага болжол байна. Илангаяа үрэндэ хүдалдагдажа, магазинуудаар дамжуулагдажа хүн зондо хүрэжэ ошохо ёһотой мяхан, һүн колхоз, совхозуудһаа улам багаар оруулагдадаг болоно бшуу.

Энээнтэй хамта хүн зоной хубинь, тарыашадай ажахынуудта адууһа мал олон болоо гэнэбди. Тэд тэндээ гүрэнэй нөөсэдэ мяхан, һүн ехэ ехэ ороодхиногүй ха юм. Олохон фермернүүд, үмсын ажахынууд даб дээрэ нэгэшье центнер продукци гүрэндэ хүдалдаагүй байһаар. Энээн дээрэһээ харахада, зарим фермернүүдэй хэлэһые шагнахада, тэдэнэр үшөөл олон жэлэй туршада хүн зонийе тэжээжэ яашье шадахагүй, даб дээрэ өөһэдынгөө хара амиие хааха гэжэ ойлгохоор байна.

Анханһаа хойшо бээ даа-һан хуторска ажахы эрхилжэ һураһан Прибалтикын республикануудай фермернүүдшье хүн зоной мүнөө холлуулжа шадаагүй байһаар.

Энээн дээрэһээ «фермернүүд лэ ороноо тэжээхэ» гэжэ байгаад, колхоз, совхозуудые һандаргаха, һалгааха туушаа хэгдэнэн ябуулга хүдөө ажахые ямар байдалда хүргөод байнаб гэжэ харанабли. Эхиннһэнь эсэстэнь хүрэтэр бодомжолонгүй, энэмнай һүүлдэнь юундэ хүргэхэ гэжэ хараада абангүй, экономическа хубилалта хэхэмнай гээд, хубхай яараһан ябадалай хойшолон элеэр харагдана. Яһала барагаа хүдэлжэ, түсэб даабаряа дүүргэжэ байһан колхоз, совхозууд, хүдөө ажахын бусад предприятинууд гүрэнһөө ямаршье тэдхэмжэ, туһаламжа абахаяа болёод, элдэб харилсаануудынь таһалагдаад, эсэстээ үнэ сэнгүүдэй хэтэрхы илгаанууудта сохигдожо, улам ехээр доройтоод байна бэшэ аал!

Колхоз, совхозуудые тараагаагүйдэ юумэ бүтэхээсэ болёо, хубинь, фермерскэ ажахынуудтал найдахаһаа ондоо юумэн үгы гэжэ зарим хэлэнэ. Хамтын ажалда хүнүүд ёһоор оролдожо хүдэлдэг болоно бшуу.

Мал ажалай үсхэбэрилгые һайжаруулжа, тэрэнэй шэмыень эрид дээшэлүүлжэ, энэ хүшэр хүндэ сагай дабаве гаталжа гараха гэһэн баримта бариһан жэлэй тоосоото суглаан малшадай «Алаг-Шулуун» нэгэдэмэл ажахыда үнгэргэгдэбэ.

Энэ ажахын ударидагша Ж. Д. Самбялов элидхэл хэхэдээ:

— Ажахымнай байдал мүнөө дээрээ барагхан байна. Тиигэбэшье хабарай нюрган ута, мартажа болохогүй. Малаа һайнаар ондо оруулхын тула булта оролдожо, тэжээлээ нарин нлгтаар гаргашалха болонобди. Мүнөө дээрээ бидэ 510 толгой бодо мал, 700 хонин, 170 адуун һүрэгтэйбди. Адууһа малнай тон үсөөн, тиимэһээ ойрын жэлнүүдтэ эдэнэйнгээ тоо толгой эрид дээшэлүүлжэ, гүрэндэ худалдаха малайнгаа тоое олон болгохо гэһэн зорилго манай урда табигдана. Бодо малай тоое 1 мянга, хонин һүрэгөө 1 мянганһаа дээшэ болотор барижа һураха. Энэ жэлдэ 110 толгой бодо мал, 200 хонин, мүн 15 адуу гүрэндэ тушаахаар хараалнабди. Хонин бүхэнһөө 2,6 килограмм нооно хайшалха түсэб табигдаха. Тэрэгүйдэ бидэнэр өөһэдынгөө тэжээжэ шадахагүй байнабди. Үнгэрһэн жэлдэ олоһон олзомнай бүхыдөө 3 миллион гаран тухэриг болоһон байна. Тиихэдэ гүрэн түрэ нэмэлтэ түлбэри 1,383 миллион хүрэтэр тухэриг бага тэды бариилгын ажалда хамһабари болгон үгэһэн юм. Мүнөө дээрээ бүхы гаргашаяа гаргаад байхадаа, 1 миллион 45 мянган тухэриг байна.

Малшадайнгаа салин хулһые тон һайнаар тооложо, дээшэлүүлхэ зорилгэтэйбди. Энэ ажалнай үшөө хүсэд тоологдоогүй байһаар: ойрын сагта дүүргэгдэхэ ёһотой. Юрэнхыдөө 8 һарын туршада манай малшад бараг, һайн ажаллаа гэхээр. Энэ жэлһээ эхилжэ. 4-һөө доошо бэшэ һаалишадые бариха. Һаалишан бүхэндэ 15 һаамхай үнеэдые даалгажа үгэхэ гэһэн хараа бии. Мүн эдэнэр үнеэн бүриһөө жэлдээ дунда зэргээр 670 литр һү һааха ёһотой. Нэгэ литр һүнэй түлөө һаалишан бүхэн 21 тухэриг олзоборилхо болоно. Юуб гэхэдэ, 1 литр һүмнай гүрэндэ худалдахада, 49 тухэригтэ хүрэнэ.— гэжэ хөөрөбэ.

Ж. Д. Самбялов газар ажал тухай хэлэхэдээ, газараа һайнаар элдүүрилжэ, гектар бүхэнһөө 15-һаа доошо бэшэ бухал абахаар түсэлөө. 80-яад гектар сабшалангай, зеленкын талмайнуудые шулуу шонхорһоо сүлөөлхэ, энэ ажалда бага, ехэгүй булта хабаалажа худэлхые тэрэ үряалба. Мүн тиихэдэ ажалшадай, фермернүүдэй тухашархада, ходо хамһалсажа, үбһэ болон холимог тэжээл үгэлсэжэ байха. Трактор болон машиныи түлишын тон үнэтэй болоһон дээрэһээ түлишэёэ тон гамтайгаар гаргашалхын тула жолоошод ба трактористнуud оролдохо ёһотой гэжэ тэрэ мэдүүлбэ.

В. М. Ошоров, А. Р. Буханаев, С. К. Самбялов, Н. К.Самбялов, Д. Д. Сантибаев, Д. Д. Будаева, мүн А. Г. Пронтеев гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, ажалай журамые эрид һайнаар сахиха, ажалдаа оролдосотойгоор хандаха, энээн дээрэһээ ажалай дүнгүудые дээшэлүүлхэ зэргэтэй гэжэ һанамжалба. Ажахын хүтэлбэрилэгшэд ажалдаа үндэр харюусалгатайгаар хандажа, бүхы ажалаа һайнаар бүтээлгэхэ, шалгажа, дүнгүудыень согсолжо байха ёһотой гэжэ тэдэнэр мэдүүлээ һэн. Тиихэдэ үгэ хэлэгшэ М. Д. Самбаева малай үүлтэрые һайжаруулхын тула ондоо тээһээ хусануудые асаржа, малдаа табиха шухала гэжэ тэмдэглэбэ. «Юуб гэхэдэ, адуу малаймнай шуһан холисолдонхой. Энээн дээрэһээ торниһогүй муу түл абтагдана, үбшэ хабшанда бэлээр нэрбэгдэнэ. Энэ асуудалые энэ жэлдэ шиидхэхэ саг тулажа ерээ. Тиихэдэ дүрбэхэн һаалишадые барихамнай гэжэ тодорхойлонгүй, мал харагшад бултадаа үнеэдые һааха зэргэтэй. Юуб гэхэдэ, урдань бүхы малшад бултадаа шахуу үнеэдые һаадаг байгаа. Харин мүнөө сагта үнеэдээ өөһэдөө һаангүйгөөр хайшан гэжэ олзо оршо олохобибди даа» гэжэ тэрэ хэлээ һэн.

Суглаанда хабаадаһан, райбогой түрүүлэгшэ Д. Ц. Будаев үгэ хэлэхэдээ, Алаг-Шулуунай магазин дурадхагдаһан эдэ бараае бараниеиь асаржа диилэнэгүй гэжэ тэмдэглээ. Тиихэдэ энэ холын ажахын магазинда талха тарыа, эдеэнэй бусад зүйлнүүдые бусадһаа үридшалан эльгээдэг байхаар хэлээ бэлэй.

Һүүлэй үедэ агнуурида бүхы шахуу зон хабаададаг болонхой, тиимэһээ агнуурине эрид гуримшуулха хэрэгтэй гэжэ ан арьяатаниие хамгаалдаг тушаалтай егерь Н. Н. Мункинов хэлээ һэн. Агнаха дуратайшуул тусхай лицензи абаха ёһотой, дуран соогоо, зоргоороо агнаһан хүнүүдые яла түлүүлхэ, гурим сахилгада бүгэдэ зон хабаадаха зэргэтэй гээд тэрэ һанамжалаа. Гэбэшье загаһа агналга тушаа тэрэ нэгэшье үгэ хэлээгүй. Загаһанай түрьһээсэ хаяха үедэ эдэнние олзоборилхые хорихо ёһотой гэжэ тэмдэглэхээр бэшэ гү?

Суглаанда хабаадаһан районой захиргаанай гулваа В. Р. Монголов худөө ажахын управлениин начальник Д. Д. Наханцаков район доторой байдал, ажал худэлмэрнин ябаса тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөө һэн.

Иигэжэ «Алаг-Шулуунай» ажахын тоосоото суглаан ехэ түсэб барисаатайгаар үнгэргэгдэһэн байна.

А. ДЫРЖИНОВ.

Ахын район.

Хангалга ямар бэ?

СЭГНЭГДЭХЭНЬ ДАМЖАГГҮЙ

Гутал өөхо гээшэ ямар орёо ажал гээшэб гэжэ ойлгоо һэн гүт? Түрүүн хүнэй хүлэй хэб абаха, удаань мөдөөр энэ хэб дархялха, һүүлдэнь арһа тон тааруугаар эсхэхэ, тэрэ арһаяа хэб дээрэ татаад, долоон хоногто хатаяха, өөхо, гурбан янзын сабуу хэрэглэн, ула хэхэ, замаг баринжа өөхо, хатуу арһаар хүлэй улын саагуурнь бүхэлхэ, дүрэйхэ тааруулха. Илья Павлов «Сапожок» акционернэ бүлгэмдэ үшөө „ателье байхадань, түрүүшын удэ-һөөнь хэб дээрэ арһа татаад, гутал өёдог мэргэжэлтэй хүдэлнэ.

Зоной эрилтэнүүдые хангадаг албан һандархадаа, өөһэдөө өөһэдыгөө мүнгэ зөөрөөр хангаха замуудые бэдэрые байдал баадхаа һэн. Иигэжэ «Сапожок» ателье акционернэ бүлгэм болжо, хахадһаа олон акцинь ажалша коллективэй мэдэлдэ ороо юм. Харин мүнөөдөө эдэнэрэй байдал хүндэ гээд сэхыень хэлэе. Юуб гэхэдэ, бүлгэмэйнь генеральна директор В. Тулоновагай мэдээсэнэй ёһоор, «элдэб налогууд бахалуурдажа, нэгэшье хашарһа мүнгэн гэжэ олзо үгы». Зоной эрилтэнүүдые хангадаг албаниие «амидыруулха» тухай асуудал гаража, эдээндэ хүнгэлэлтэтэй урьһаламжанууд, налогой талаар хүнтэлэлтэнүүд үгтэхэ гээд хараалгадана.

Тиимэһээ Илья Павловтал адли бэрхэ гуталшадай ажал сэгнэгдэхэ ёһоороо сэгнэгдэхэ, байдалынь һайжарха гээд найдагдана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Сапожок» акционернэ бүлгэмэй гуталшадай Илья Павлов.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ТҮСЭБ ЭЛИ, ХҮДЭЛХЭЛ ХЭРЭГТЭЙ

(Малай үүлтэр һайжаруулха гээшэ амжалтада асардаг нэгэ түлхюур бэлэй. Тиимэһээ малай шуһа холисолдуулангүй, ондоо колхоз, ажахынуудһаа хусануудые асаржа табиха гээшэ эгээл шухала, хойшолуулашагүй хэрэг гэжэ мал ажалда үнинэй дүршэһэн М. Д. Самбаева «Алаг-Шулуун» ажахын суглаан дээрэ тэмдэглээ).

тоологдоогүй байһаар: ойрын сагта дүүргэгдэхэ ёһотой. Юрэнхыдөө 8 һарын туршада манай малшад бараг, һайн ажаллаа гэхээр. Энэ жэлһээ эхилжэ. 4-һөө доошо бэшэ һаалишадые бариха. Һаалишан бүхэндэ 15 һаамхай үнеэдые даалгажа үгэхэ гэһэн хараа бии. Мүн эдэнэр үнеэн бүриһөө жэлдээ дунда зэргээр 670 литр һү һааха ёһотой. Нэгэ литр һүнэй түлөө һаалишан бүхэн 21 тухэриг олзоборилхо болоно. Юуб гэхэдэ, 1 литр һүмнай гүрэндэ худалдахада, 49 тухэригтэ хүрэнэ.— гэжэ хөөрөбэ.

Ж. Д. Самбялов газар ажал тухай хэлэхэдээ, газараа һайнаар элдүүрилжэ, гектар бүхэнһөө 15-һаа доошо бэшэ бухал абахаар түсэлөө. 80-яад гектар сабшалангай, зеленкын талмайнуудые шулуу шонхорһоо сүлөөлхэ, энэ ажалда бага, ехэгүй булта хабаалажа худэлхые тэрэ үряалба. Мүн тиихэдэ ажалшадай, фермернүүдэй тухашархада, ходо хамһалсажа, үбһэ болон холимог тэжээл үгэлсэжэ байха. Трактор болон машиныи түлишын тон үнэтэй болоһон дээрэһээ түлишэёэ тон гамтайгаар гаргашалхын тула жолоошод ба трактористнуud оролдохо ёһотой гэжэ тэрэ мэдүүлбэ.

В. М. Ошоров, А. Р. Буханаев, С. К. Самбялов, Н. К.Самбялов, Д. Д. Сантибаев, Д. Д. Будаева, мүн А. Г. Пронтеев гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, ажалай журамые эрид һайнаар сахиха, ажалдаа оролдосотойгоор хандаха, энээн дээрэһээ ажалай дүнгүудые дээшэлүүлхэ зэргэтэй гэжэ һанамжалба. Ажахын хүтэлбэрилэгшэд ажалдаа үндэр харюусалгатайгаар хандажа, бүхы ажалаа һайнаар бүтээлгэхэ, шалгажа, дүнгүудыень согсолжо байха ёһотой гэжэ тэдэнэр мэдүүлээ һэн. Тиихэдэ үгэ хэлэгшэ М. Д. Самбаева малай үүлтэрые һайжаруулхын тула ондоо тээһээ хусануудые асаржа, малдаа табиха шухала гэжэ тэмдэглэбэ. «Юуб гэхэдэ, адуу малаймнай шуһан холисолдонхой. Энээн дээрэһээ торниһогүй муу түл абтагдана, үбшэ хабшанда бэлээр нэрбэгдэнэ. Энэ асуудалые энэ жэлдэ шиидхэхэ саг тулажа ерээ. Тиихэдэ дүрбэхэн һаалишадые барихамнай гэжэ тодорхойлонгүй, мал харагшад бултадаа үнеэдые һааха зэргэтэй. Юуб гэхэдэ, урдань бүхы малшад бултадаа шахуу үнеэдые һаадаг байгаа. Харин мүнөө сагта үнеэдээ өөһэдөө һаангүйгөөр хайшан гэжэ олзо оршо олохобибди даа» гэжэ тэрэ хэлээ һэн.

Суглаанда хабаадаһан, райбогой түрүүлэгшэ Д. Ц. Будаев үгэ хэлэхэдээ, Алаг-Шулуунай магазин дурадхагдаһан эдэ бараае бараниеиь асаржа диилэнэгүй гэжэ тэмдэглээ. Тиихэдэ энэ холын ажахын магазинда талха тарыа, эдеэнэй бусад зүйлнүүдые бусадһаа үридшалан эльгээдэг байхаар хэлээ бэлэй.

Һүүлэй үедэ агнуурида бүхы шахуу зон хабаададаг болонхой, тиимэһээ агнуурине эрид гуримшуулха хэрэгтэй гэжэ ан арьяатаниие хамгаалдаг тушаалтай егерь Н. Н. Мункинов хэлээ һэн. Агнаха дуратайшуул тусхай лицензи абаха ёһотой, дуран соогоо, зоргоороо агнаһан хүнүүдые яла түлүүлхэ, гурим сахилгада бүгэдэ зон хабаадаха зэргэтэй гээд тэрэ һанамжалаа. Гэбэшье загаһа агналга тушаа тэрэ нэгэшье үгэ хэлээгүй. Загаһанай түрьһээсэ хаяха үедэ эдэнние олзоборилхые хорихо ёһотой гэжэ тэмдэглэхээр бэшэ гү?

Суглаанда хабаадаһан районой захиргаанай гулваа В. Р. Монголов худөө ажахын управлениин начальник Д. Д. Наханцаков район доторой байдал, ажал худэлмэрнин ябаса тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ үгөө һэн.

Иигэжэ «Алаг-Шулуунай» ажахын тоосоото суглаан ехэ түсэб барисаатайгаар үнгэргэгдэһэн байна.

А. ДЫРЖИНОВ.

Ахын район.

ХУБИЛАЛТАНУУДАЙ ОРШОНДО

Анха түрүүн Захааминай аймагай байдал тухай хөөрэхэмни. Энэ аймагай 2-3 совхозһоо бэшэниинь булта АКХ болонхой. Совхоз гэһэн нэрэнь тарыашадай ажахынуудай эблэл гэжэ һэлгэгдэбэшье, совхозойигоо хуушан журамаар худэлнэ. Гансал ажалгүйшүүл олон болоо. Юуб гэхэдэ, урдань совхоздо хонин, мал ажал дээрэ хүдэлхэ хүн үгы, үбһэ сабшалгын үедэ зарим отог дээрэ нэгэшье хүн үгы гэжэ һаны буулдажа байдаг һаа, мүнөө мэнда хүн хэрэггүй, өөһэдөө аргынь олоод хэхэбди гэлдэдэг болоо ха юм. Нээрээшье, хонишод, малшад аха дүүнэрээ, дутынгөө зонийе суглуулаад, үбһэеэ, зеленкоёо хуряана. Мүн малшан бүхэндэ 2-3 трактурист трактурнуудтайгаа хубаагданхай. Хабар болоходо, эдэмнай бултадаа сугларжа, хамтаран тарилгаяа хэдэг. Манай Хамниин АКХ-гай Бүргын отделени нимэрхүү байдалтай.

Коммунис партийн ударидалга доро хашуулжа, харшалуулжа худэлдэг һаа, мүнөө өөһэдынгөө арга шадабариар, сүлөөтэйгөөр һанаа амар худэлнэ, совет үедэ зариманиие үнгэрхэдөө милиции дуудажа, мал ажал дээрэ худэлхыень баадхадаг бэлэй. Тиигэжэ хашуулжа ошоһон хүн ямар малшан болобо гээшэб? Үшөө нэгэ жэшээ. Урдань манай Захааминай аймаг Сэлэнгын мэдэлдэ ородог байгаа. Эндэ бүхыдөө 5963 ажахы, 31283 эрэ, эхэнэр зон тоологдодог байгаа. Үмсын нэгэ ажахы 2,9 десятина хахалагдаһан газартай, 4,6 моридтой, 14,3 толгой эбэртэ малтай байгаа. Баргажанай мэдэлдэ 2332 ажахы, 11293 хүн, үмсын нэгэ ажахыда дунда эрэгээр 29,4 үхэр, 4,8 морин, 24,4 хонин, ямаан хүртэдэг байгаа.

Мүнөө хари гүрэнэй фермернүүдэй жэшээ дээрэ тогтоһуу. Мэдээжэ американ эрдэмтэ, фермер-практик Букер Уотли иимэ эүбшөөл заабари үгэнэ: фермер хүн 10 янзын ажал ябуулха ёһотой. Нэгэ хөрэгэйнь буруутабал, нүгөө хөрэгэнь олзо асарха ха юм. Тиихэдэ Германиинь тарыашан Аккерман «үхэрэй шабаа-һан хуйтэн, мориной шабаа-һан халуун» гэнэ. Энэ юун гэһэн удхатайб? Манай тарыалан, сабшалан, малай бэлшээри дээрэ, малай шабааһа гаргажа тараабал, ехэ һайн үтэгжүүлгэ болохо байна ха юм. Мүн малаа тэрэ газар дээгүүрээ адуулжа, бэлшээжэ байбал, бахал үтэгжүүлгэ болохо. Харин мүнөө Буряадай худөө ажахын министр Н. Н. Найдановай хэлэһэн үгые уншагшадтаа хүргэнэү:

«20—30-аад онуудай туршалга мүнөө дахяад дабтаһанай хөрэггүй. Хүсөөрөө баалажа, ажал хүүлэдэг хэмжээ ябуултануудыемнай үхи хүүгэднай хүлисэхэгүй ха юм. Республика дотор мүнөө тарыашадай, фермернүүдэй 1136 ажахы тоологдоно. Ажахы бүхэндэ дунда зэргээр 110 гектар газар хүртэнэ». Мүн Россий Федерациин Министрнүүдэй Совадэй Түрүүлэгшэ Виктор Черномырдинэй гар табиһан тогтоол соо «колхоз, совхозууд, АКХ-нууд, хүшэр хүндэ байдалда ороод байна. Энэ ушарһаа худөө ажахыда туһаламжа болгон, агропромышленна комплекс бүхэндэ энэ жэлдэ 1,5 триллион түхэригэй мүнгэн туһаламжа, дэмжэлгэ хүртэхэ ёһотой. Худөө ажахыда худэлэгшэдэй салин хүлһэ нэмээхын тула 300 миллиард тухэриг һомолхо» гэжэ бэшэгдэнхэй. Энэ ушарһаа бидэ, худөө-гэйхид, дээрэһээ туһаламжа хүлдэхэ болонобди. Гүрэнэй засаг түрын дээдын зургануудай энэ алхамые бидэ ехэ һайшаанабди.

С. ЦЫБЕНОВ.

«ДАРХАНАЙ» БАРИЛГАШАД УРАГШАТАЙ

Хэжэнгын совхозой барилгашад үнгэрэгшэ жэлдэ «Дархан» нэрэтэй кооператив бии болгожо, банкда тоосооной счет нээгээд, бээ даажа, амяарлажа гараһан гээшэ. Тиигээд баталһан хэлсэлэй ёһоор, эдэнэр барилгын хүдэлмэрие ябуулна. Кооператив соо 28 хүн. Эдэнэр хоёр бригада болжо хубаараад ажалладаг. Дүн хамта табан трактортай, модо зөөдэг нэгэ машинатай, модо хюрөөдэдэг пилораматай.

1992 ондо үдэр бүхэндэ үсэд нэтэрүүгээр хүдэлжэ, Холбоолжон гэжэ газарта 800 толгой эхэ хонидой байха хашаа, хонишодой дулаан гэр гэхэ мэтые тэдэ богонихон саг соо барижа, үндэр сэгнэлтэтэйгээр ашаглалгада тушаһан байна. Тиихэдэ эдэнэр хуушан гэр задалжа асараад, энэ отара дээрэ табижа, худагтай болгоо. Юрэдөө, эдэ бүгэдые барихадаа, эдэбхи үүсэлтэйгээр хүдэлжэ, эхэ хонидой түрэжэ эхилхын урда тээ дулаан байратай болгоһон юм. Эндэ бригадир Б-Д. Б. Дылыковэй бригадынхид онсо шалгарһан, шуран бэрхээ, бэлиг шадабаряа харуулһан байна. Барилгашад Э. Б. Доржиев, И. И. Швалов, О. О. Ешеев гэгшэд ажалдаа үнэн сэхиэр хандажа, совхозой талаһаа магтаал, үршөөлдэ хүртэһэн байха.

Һаяшаг үнгэргэгдэһэн совхозой тоосоото суглаан дээрэ түс бригада (6 хүнһөө бүридэнэ) ажахын директориин, нютагай захиргаанай, профсоюзай эмхинн зүгһөө Хүндэлэлэй грамотаар, 12 мянган түхэригэй мүнгэн шангаар урмашуулагдаа һэн.

Гэхэтэй, хамта нүгөө бригада (7 хүнһөө бүридэнэ, бригадирынь — Б. Ц. Балданов) баһал һайн хүдэлжэ, Хэжэнгэ дээрэ хоёр байратай гэр барижа, ашаглалгада тушаагаа. «Хара-Уһан» гэжэ газарта оршодог отара дээрэ хонидой дулаан байра занабарилаа, Бахлайтын һу һаалиин фермые шэнэлээ, дээдэ уһээень, хахад ханыень шэнээр баряа, шалыень дахин хушаа.

1993 оной эхиннһэ эдэ хоёр бригадынхид модо, һургаг отолоод, зөөжэ, хюрөөдэжэ, барилгада аятай болгоо. Дулаанай амисхаалай үзэгдэмсөөр, барилгашад Хуулидха гэжэ газарта хонидой хашаа, үбһэ, һолоомо бутаргажа, бүйлуулдаг КОР-15 түхэлэй түхөөрэлгын байха байра, ороо-һо, витаминтай ногоон гурил, һагшадаһа, гэхэ мэтын зүйлнүүдэй томо склад барижа эхилбэ. Тиихэдэ барилгашадые шэнэ-шэнэ ажал хүлеэнэ: хонидой хоёр хашаа занабарилха, энэ-тэрэ юумыень шэнэлхэ, пилорама дээрэ шэнэ циркулярка, модо хюрөөдэдэг үшөө нэгэ түхөөрэлгэ табиха хүсэлэнтэй. Циркуляркань худалдагдажа абтанхай, харин шэнэ пилорама Оронгоһоо үшөө асарагдаадүй. Эдэ бүгэдэ толгогдоходоо, хюрөөдэмэл материалнуудаар дуталдахаяа болихо юм.

— Юрэдөө, иигэжэ амяараа болоод ажаллахада, һураггүй дээрэ байна,— гэжэ тус кооперативай түрүүлэгшэ Л. О. Дамбаев, барилгашадай дунда ажал хубаарилагша В. Д. Цыренов гэгшэд хэлэнэ. Үнгэрһэн жэлэй ажалай дүнгүудые согсолжо, тобшолол хөхэдэнь, олоһон олзо оршонь гаргашаануудһаа үлүү гараһан байна. Энэ кооператив өөрын бухгалтертай, складтай болоно. Барилгын ажалай шанарые дээдэ хэмжээндэ хүргэхын тула шэнэ гуримаар худэлжэ, барилгын технологи һэлгэжэ, материально-техническэ базаа бэхижүүлхэ шухяла. Тиимэһээ эдэнэр мүнөө ехэ ороолдолго гаргана, отолһон модоёо хюрөөдэжэ, хабтагай, хирпичсэһээ эхилээд, шифер, хадаһаан хүрэтэрөө өөһэдөө бэлдэнэ. Ажалайнгаа эршые дулаан хаһада һуладхахагүй, бүри шангаар ябуулха гэһэн зорилго эдэнэр урдаа табинхай.

Барилгашадай бригадын трактурист В. П. Бабушкин, В. В, Потапов, Ц. Ж. Бадараев, А. Г. Низовцев гэгшэд мүнөө ажалдаа харюусалга ехэтэйгээр хандажа, амжалтатай ажаллана. Абадаг салингыньшье дээшэлжэ, арбаад мянган түхэриг болжо, хүн бүхэн урматай.

Дутуу дунданууд үгы гэжэ хэлэхэнь буруу. Ажалша коллектив бүхэндэ ушардаг ямар нэгэн ушар гараал ааб даа. Мүнөө хадаа эгээл ехэ бэрхэшээлынь — барилгын материалнууд хоморшог. Эдэ бүгэдые саг соонь, газарай хүсэд гэдээгүйдэ асарха, бэлдэхэ гэжэ эдэнэр яһала шармайна. Эгээл энэ шалтаганһаа боложо, Бахлайтын һу һаалинин фермэ хушалтагүй удаан байгаа һэн. Тиимэһээ барилгануудые баталһан болзортонь тушаахын тула бүхы юумэ уридшалан багсаамжалха, түсэблэхэ ушар гарана.

Һүүлэй жэлнүүдтэ барилгашад шэнэ арга хэрэглэжэ, шажааануудые баридаг болонхой. Жэшээнь, Сагаан-Хүндыдэ Б. Дашиевта, Бүхэтэр-Хүүргэдэ Б. Бадмажаповта, Хөлбоолжондо Д. Тогмитовта нимэ хашаанууд баригдаад, хонишод тэрээн соонь хоён, хурьгадаа үбэлжүүлжэ үзөөд байна. Тус барилгын ондоонь юуб гэхэдэ, урданайхидаал адли хашааган жанапуудые модоор баришагүй, жанапуудыень шабар һолоомон хоёрые худхажа, доодо һууридань үргэнөөр — 1 метр 25 сантиметр үргэнтэйгөөр эхилээд, дээшэлхэ бүрэ нимэрүүлжэ, дээдэ таладаа—80 сантиметр болгоод. Үнээ хэнэ, тэрэнээ модоной хюрөөдэһөөр, шлагаар хушаад, орой хэжэ, шифер хадана. Нимэ шэнэ аргын аша үрэнь юуб гэхэдэ, нэгэдэхеэр, модон алмагдана, хөёрдохёор, нүхэ һүбэ, забһар үгыдөө, байра дулаан байна, барилгашье тургэн бодоно.

Иигэжэ барилгашад совхоздоо сэгнэшэгүй ехэ туһа хүргэжэ, гарза хоролтогүйгөөр үбэлэй хуйтэниие үнгэргэхэ гэһэн оролдолгодоньгоритой хубитала оруулаасана гээшэ.

С. БАТОМУНКУЕВ.

СНГ тоб... һонину...

МОСКВА. Рос... бэрийн академид... версия-93» гэнэ... рондын конферен... гэгдөө һэн. Сэрэ... ленна комплексы... тинуудые ондоо... болгожо, агропр... комплексдо хэрэг... ци гаргаха асууда... ференцидэ хаб... гол анхаралда ба... сни ба СНГ-гэй... харуулбаб, хубсаһа хунарайнь, бу... нуудай, США-та... линий, Испаниин, Зүүн Европын ор... рэнэй ба коммер... зүргааануудай т... тэрээндэ хабаада...

Нимэрхүү пр... та банкнуудай, ф... мүнгэ һомолдог э... нуудай үүрлые, ... уласхооронды хэ... бооной асуудалы... ференцидэ хабаа... нэн хэлсээ һэн.

Россин Федер... ховно Советай... ностьнуудай Сов... лэгшэ Рамазан А... конференциин... хабаадалсаа бол...

* * *

МОСКВА. Стр... ябуулые химаа... деральна инспек... вой ажал ябуул... һоо химаха Росси... на албан болгох... лигта Россин... Президент Борис... табяа һэн.

Россин Прем... лигуудые «Стр... хан» Россин... Хуулитай хохи... рилготойгоор... гар табигдаа юм... нэй толгойлогчд... талаар албан ... ...

НИЖНИЙ Н... Автотранспортна... нүүдэй эндэхи ... халаа баража, ... Ушарынь гэбэл... дизельнэ түлши... лахин нэмэгдэ... бишуу. Хэрбээ А... 51 түхэриггэ... мүнөө 70 түхэ... АИ-95 бензин... өөр үнэтэй бо... тэрэнэй сэн 74 ...

Нефтинин ба... нүүдэй сэнгүү... шуулха тухай... һаяхан гар таб... нютагай засагаар... тай бэшэ юм г... лоошод гайхалт...

Нефтинин эй... гаха талаар Н... нэгэдэлэй генер... тор Фарид Баг... —ТАСС-ай ... хандажа, энэ ба... барилжа үгэлэ... һэн.

Нэгэдэхеэр, ... Зарлиг бидэнэй... дүй. Хоёрдохоо... 1-һээ нефть бу... водууд тошим... риг сэнтэй ... эхилһэн байна... тын 1-нэй байда... хада. 3 мянга... ехэ болоно. Эн... бензинэй ба ди... шын сэнгүүд да... гэошэ аабза, Х... рые гутаажа ба... тус Зарлигтаа т... лишэ-тоһодолгы... нуудай нинта ... рин прейскурант... орохо хэрэгтэй ...

* * *

ВЛАДИВОСТ... хоёрдохи Черно... гүй» — хизаарта... тростанци барин... ри тушаа Прим... рай Хасанска р... верховно тосхоло... ажалай ветеран... нимэ шинджлэ... Тиин гансашье... гэжэ буруушаа... гаали хамгаали... дай хүдэлмэрэ... дэмтэд, эрдэмэ... ветерануудые д... ной засагаарла... юм. Эндэ баал... электростанци б... хизаарай захир... дожо байһаниг... ша юм.

Номгон дал... атомна онгоцо... гүүр тамардаг б... ска районой гем... хидоһоо байха... ерээдүйдэ эн... курортно зоно б... ёһотой юм гү... соонь хэлэгдэ... эмхи зүргаалгр... нүүд зохёогдо... Эсэгэ ороной б... нуудай компан... рэгтэ мүнгө б... Эндэ курортыг... на «Утро-3» с... даа гэошэ һаа... ажаһууршадта б... ронхи дайдаа... дуулха, Росси... далайн заповед... хэхэ бишуу.

ИТА...

Уран бэлиг—арадай баялиг

ГҮН-ТАЛЫН ДУУН ШЭНГИ

...ын сагһаа хойшо үбгэ эсэгэнэрэй... ...өөр тэмдэглэдэг, найрладаг бай... ...н нарын һайндэр һонирхолтойгоор ...лаһан Закаменск хотын Соёлой ...«Сагаан нарын дангина», «Сагаан ...ан» гэһэн конкурснууд боложо үн... ...конкурснуудта 14-һөө 25, 25-һаа ...р наһатай басагад, бэреэхэйнүүд ...нууд 5 шатаар үнгэргэдөө. Түрүү... ...та болбол дангинар, хатанууднай ...өрэ ямараар бэеэ абажа ябан, ха... ...харуулбаб, хубсаһа хунарайнь, бу... ...наһанайнь, зүүдхэлнүүдэйнь хэр зэр... ...шарайдань таараха байһые жюри ...йгаа.

...үүшын шатада конкурсдо хабаа... ...олонхинь һайн очконуудые абажа, ...лгаараа, хубсаһа хунарайнгаа бу... ...ал барилгалан оёгдоһон түхэл мая... ...ид байгаа. Булта нахис-хотос гэш... ...амжар ута гэзэгэтэй Гүнсэлмаа... ...бэшэ, хүбүүдэй дурые буляан эзэл... ...ла харуулаа, Тэбэшье конкурс гээ... ...хадаашье конкурс ха юм даа, ила... ...наһан хүнүүд хэзээдэшье байдаг.

...4-һөө 25 хүрэтэр наһатай дангина... ...о багахан очконуудые абаһан Ен... ...ржена Цыдемшилова, Михайловкын ...ханзарацаева, Шара-Азаргын Нам... ...бсанова гэгшэд хоёрдохи шатада ...

оробогүй. 25-һаа 40 хүрэтэр наһанай хатанууд соohоо Дүтэлүүрэй Чимитсу Цыденова, Үтаатын Римма Дымбрылова гэгшэд мүн лэ хоёрдохи шатада ороогүй.

Хоёрдохи шатада конкурсдо хабаадагша бүхэн шогтой хүхюунээр өөрынгөө намтарые хөөрэжэ үгэхэ ,харагшадтай таниилсаха байгаа. Эндэ дангинанар соohоо эгээл бага очконуудые абаһан Далахайн Лилия Будаева, Бортын Ольга Дармаева, хатанууд соohоо— Бортын Дарима Цыденжапова, Дүтэлүүрэй Бадма-Цырен Гомбоева гэгшэд гурбадахи шатада оробогүй.

Тус эхэнэрнүүднай илдам һайхан шарайтай, гоё һайхан зүүдхэлнүүдтэйшье һаа, тайзан дээрэ гаража үзөөгүй гэхэ гү даа, али эшэмхэйнүүд байжа, оор тухайгаа һайнаар зугаалжа шадабагүй. Эндэ басагадые конкурсдо бэлдэһэн хүнүүдэй һайн бэлэдхэл хэзэгүйнь элирнэ. Хуртагын хатан Доржо-Ханда Бадмажабай, Енгорбойн бэри хатан Римма Эрдынеева гэгшэдэй хөөрөөн харагшадта ехээр һайшаагдажа, жюрин үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө.

Конкурсын гурбадахи шата манай дангинанар, хатанууда эгээл хүндэ, эгээл харюусалгатай байба. Эндэ одоол уг гарбалаа, ёһо заншалаа хэр зэргэ эдэнэрэймнай мэдэхэ байһаниинь элирээ. Тус конкурсдо тоб гэмэ харюу үгэнэн хүнүүд үсөөн байгаа. Хоёрдохи шатые бэрхээр дабажа гараһан Доржо-Ханда Бадмажабай «Лубууза» гэжэ юун бэ» гэжэ мэдээгүй байгаад, дүрбэдэхи шатада ороогүйнь харамтай.

Конкурсын үшөө нэгэ шатань—дангина, хатануудаймнай эдеэ хоолоо хэр зэргэ барилгаһаа, гэрэй ямархан эзэн хэзэтэйнэр байһыень шалгажа элирүүлхэ байба. 2 минутын туршада хэды бууза орёоноб, тэды очко абаха байба. Эндэ конкурсдо хабаадагшад бултадаал бэрхэ эзэн эхэнэрнүүд байһанаа, мүн болохо байһанаа харуулаа.

Һүүлшын шата дуу дуулаха, хатар гүйсэдхэхэ гээшэ баһал яһала һайнаар үнгэрөө. Дүнгүүдэй согсологдоходо, Хамниин Баярма Шагдурова Сагаан нарын дангина, Енгорбойн Римма Эрдынеева Сагаан нарын хатан боложо, тусхай шангуудта хүртэбэ. Эдэнэрнай Захааминай районһоо республиканска конкурснуудта хабаадаһан юм.

Жюрин гэшүүдые олондо мэдээжэ, нэрэ суутай хүушанай багша Цэпэ Санжиевна Очирова хүтэлбэрилөө. Суута поэт Мэлс Самбуевай ирагуу гоёор зорюулжа бэшэһэн Санагын илдам дүүхэйнэрэй, хүнэй зүрхэ сэдьхэл абаһаар булядаг Мэлын «улаахан» басагадай хабаадаагүйнь харамтай.

Гэбэшье иимэ конкурснууд ехэ һонирхолтой, хүнүүдтэ һайшаагдадаг гэжэ тэмдэглэмээр. Тус конкурснуудые үнгэргэһэн районой соёлой хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр хүргөөд, нютагайнгаа басагадта амжалта хүсэнэб.

Н. ГАРМАЕВА.

Захаамин.

Шажан мүргэлэй түүхэнээ

Арайн шэмэт Занхово

БАГА ҮХИБҮҮНЭЙ сээжэ һонор байдаг гээшэ аяб даа. Хоёрдохи класста ябахадам, хүгшэн эжымни намда «Мэгзэм» сээжээр заажа үгөө бэлэй:

Ойдоб гүнжэн туваан
доржайшин,
Мигмид зээвай дэрчэн
Жанрайсиг,
Димид чэнбо ванбо
Жамбай-ян,
Дүдбүн малуй жомзод
Самбан-даг,
Ганжан хайвай зүгжэн
Цзонхава,
Лобсан-Дагба шав-ла
солбадэв,

1991 оной нажар июлийн 14-дэ Гэгээн түрэлтэ Далайлама морилходоо, стадион дээрэ сугларһан зондо лүн табижа, Арьяа-Баалын зүрхэн тарни, Дара-Эхын тарни, мүн «Мэгзэм» уншажа, өөрыень даган уншалсахые баранда дурадхаһыень тэндэ байһан хүнүүд һанана ёһотой. Зүгөөр «Мэгзэм» уншахадаа, үндэр Багшамнай түрүүшынь мүрые орхёод, хоёрдохи мүрһөөнь уншаба гэжэ анхарһан байгааб.

Урда тээхэнэнь—июнийн 8-да Зандан Жүүгай марафон Яруунада болоо һааб даа. Түгэсхэл дээрэнь Эгэтын дасанай шэрээтэ — Доржи лама түрүүтэй, эндэнээ ошоһон ламанар «Мэгзэм» уншахадаа, баһал хоёрдохи мүрһөөнь эхилээ бэлэй.

Һүүлдэ мэдэхэдэм, тус «Мэгзэм» анхан табан мүртэгөөр зохёогдоһон юм байгаа. Тоод тэрээхэн табан мүр соонь юун тухай хэлэгдэдэг юм ааб гэһэн таабаритайхан бодол намайе тамалжа эхилбэ. Энэ асуудалтайгаар үбгэдтэ хандахада, балай урагша абажа үгэнгүй:

— Юрын хара зоной мэдэхэ ёһогүй юумые мэдэхэ яаха гээбши? — гээ һэн. Юрын «хара» зон юундэ «Мэгзэмэй» удхые мэдэхэ ёһогүй юм? Бурханда мүргэхэ гээшэ йөгаатал мухар һүзэгөөр хизаарлагдаха ёһогүй, бурханай сурталай уг удхые шудалагты гэжэ һаяхан сурхэдэ. Гэгээн түрэлтэ Далайлама баранда номйоно бэшэ һэн гү?..

Тиигээд нангин шүтөөһүүдэй юрын мүргэлшэн шэнгеэр хубсалжа, Түбэд орон ошожо шэнжэлһэн суута эрдэмтэн Г. Ц. Цыбиковэй «Шэлэгдэмэл зохсолнуудай» («Наука» хэблэлэй Сибириин таһаг, Новосибирск, 1981) 2-дохи боти соо Богдо Зонховыи намтарта хабаатай зүйлнүүдые үзэжэ байтараа, «Цзонхава и его сочинение «Ламрин-чэн-по» зохёол соонь «Мэгзэмэй» мүр бүриин ород оршуулые Монголой дасан хиидүүдэй ба буддын шажанай санаартанай ажаһуудалай очеркнууд» гэһэн А. М. Позднеевэй номһоо Г. Цыбиков абаа юм байна. Гэхэ зуура энэ оршуулгын шанарые Г. Ц. Цыбиков шүүмжэлһэн гэжэ ботинн ажаглалта соо хэлээтэй.

«1400-гаад онуудта тэрэ (Зонхово—Ц. Д.) ламануудай дунда онсо илгаржа, өөрынгөө багша лама Ремдабада зорюулһан табан мүртэй шүлэг магтаад зохёожорхиһон юм»,—гэжэ Г. Цыбиков бэшэнэ. Харин Ремдаба багшань тон ехээр аягүйрхэжэ, үгэнүүдыень хубилгаад, Зонховодо өөртэнь зорюулжархиһан юм байгаа. Тэрэнь түрүүн дүрбэн мүртэй шүлэг магтаал байһан байна. Хожомынь тантристнууд тэг дундань нэгэ мүр нэмэжэ, табан мүртэй магтаал болгоһон гэнэ. Тэрэнь хадаа мөнөөнэй «Дүдбүн малуй жомзод Самбай-даг» гэһэн мүр байгаа ёһотой.

Гэхэтэй хамтаород оршуулгада түбэд хэлэн дээрэ уншагдадаг мүрнүүдэйнь һуури байра һэлгэгдэнхэй гэхэ гү, али оршуулга «һүүлһээ» эхилэн байна. Энээнние лагаад ойлгобош гэхэдэ, «Мигмэд зээвай дэрчэн Жанрайсиг»,—гэжэ табан мүртэй мэргэзэм эхилдэг шуу. Харин Жанрайсиг гээшэмнай Арьяа-Баала (Авалокитешвара) бодисадын түбэд нэрэ ха юм даа.

Харин мүр бүриин энэ оршуулга соо эхинэй мүр гурбадахи болоод байна. Тиихэдэ Богдо Зонховын өөрынь —Лобсан-Дагба нэрые дурдаһан һүүлшын мүр—«Лобсан-Дагба шавла солбадэв» гээшэньород оршуулгада түрүүшын боложо оронхой. Харин түгэсхэлэй мүрэй урда ороһон «Ганжан хайвай зүгжэн Цзонхава» гэһэн үгүүлгэ хоёрдохи мүр боложо оршуулагдаа. Бүхы оршуулгыень эндэ харуулая:

Поклоняюсь стопам
Лобсан-Даг*
(прославившегося умным)
Цзонхавы, высшего
украшения
тибецких мудрецов,
Авалокитешвары,
великого клада
непостижимого
милосердия,
Маньчжушри, знающего
начисто (все).

Затем тантристы прибавили в средине стих:

Хозяйство тайного
(Ваджрапани),
победителя
всех полчищ бесов.

Жамбай-ян гээшэ Жамьян (Манжушри) болоно. Самбайдаг гээшэнь Очирвани (Ваджрапани) юм гэнэ. Очирванийн түбэд нэрэ Чагдор гэжэ Г. Цыбиков зааһан байна.

Энэ мэтэзр бодомжолоод, «Мэгзэмые» өөрынхөөрөө оршуулжа туршабаб. Юуб болоо юм, мэргэшүүл шүүмжэлнэ бээ:

Мэлмы нээһэн мэшэсэнгы
Жанрайсиг,
Мэдэл бэлигэй эзэн
Жамьян,
Олон ада шүдхэр дарагша
Чагдор—
Оройн шэмэг болоһон
Зонхово—
Лобсан-Дагбын үльмыдэ
мүргэмэй.

Томо ехэ бурхадтай—Арьяа-Баала, Манжушри гэгшэдтэй (һүүлдэнь тантристнууд Очирванние нэмэлсээ гэнэбди) адлидхажа, Ремдаба багшань шабяа нимэ үндэрөөр сэгнэн магтаһан байгаа гээшэл даа. Мэндэ ябахадаа, нимэ үндэр бодисада бурхадтай, сахиусадтай жэшэгдэхэ хубида үсөохэн гэлэн санаартан хүртэдэг бээ.

БОГДО ЗОНХОВО хадаа 6-дугаар рабжуунай гал улаагшан тахяа жэлдэ арбадугаар һарын 10-да энэ дэлхэйдэ мүндэлһэн намтартай. Европын литэдэ оруулбал, 1357 оной намар түрэһэн болоно.

Эсэгэнь Мал угай хүн, Дарахаче-Лумбумгө гэжэ нэрэтэй байгаа. Эхэнь Шинмо-Ачой (Шынмо-Зачой) гэжэ нэрэтэй байһан гэнэ. Эсэгэнь Зонхо (Цзонха) гэжэ Зүүн-Түбэдтэ оршодог нютагай хүн байгаа. Энэнь бурядаар оршуулбал, «Мангирта» гэжэ үгэ болохо. Тиигээд хүбүүнэйнь нэрэ нютагайнгаа нэрээр Зонхово (Цзонхапа) гэжэ алдаршаһан болоно.

Тоонто дээрэнь хожомынь суута Гумбум хиид баригдаһан юм, сагаан зандан модон ургаад, набшаһанууд дээрэнь зуун мянган зураг, холтоһон дээрэнь үзэгүүд бии болоһон тухай домог нютагайхидайнь дунда хэлсэгдэдэг байгаа. Зонховын түрэһэн тоонтодо хожомынь суута Гумбум хиид баригдаһан юм. Зонховын шабн, сурталыень халан абажа үргэлжэлүүлрин түгэсхэлэй мүрэй урда ороһон «Ганжан хайвай зүгжэн Цзонхава» гэһэн үгүүлгэ хоёрдохи мүр боложо оршуулагдаа. Бүхы оршуулгыень эндэ харуулая:

Поклоняюсь стопам
Лобсан-Даг*
(прославившегося умным)
Цзонхавы, высшего
украшения
тибецких мудрецов,
Авалокитешвары,
великого клада
непостижимого
милосердия,
Маньчжушри, знающего
начисто (все).

Затем тантристы прибавили в средине стих:

Хозяйство тайного
(Ваджрапани),
победителя
всех полчищ бесов.

Жамбай-ян гээшэ Жамьян (Манжушри) болоно. Самбайдаг гээшэнь Очирвани (Ваджрапани) юм гэнэ. Очирванийн түбэд нэрэ Чагдор гэжэ Г. Цыбиков зааһан байна.

Энэ мэтэзр бодомжолоод, «Мэгзэмые» өөрынхөөрөө оршуулжа туршабаб. Юуб болоо юм, мэргэшүүл шүүмжэлнэ бээ:

Мэлмы нээһэн мэшэсэнгы
Жанрайсиг,
Мэдэл бэлигэй эзэн
Жамьян,
Олон ада шүдхэр дарагша
Чагдор—
Оройн шэмэг болоһон
Зонхово—
Лобсан-Дагбын үльмыдэ
мүргэмэй.

Томо ехэ бурхадтай—Арьяа-Баала, Манжушри гэгшэдтэй (һүүлдэнь тантристнууд Очирванние нэмэлсээ гэнэбди) адлидхажа, Ремдаба багшань шабяа нимэ үндэрөөр сэгнэн магтаһан байгаа гээшэл даа. Мэндэ ябахадаа, нимэ үндэр бодисада бурхадтай, сахиусадтай жэшэгдэхэ хубида үсөохэн гэлэн санаартан хүртэдэг бээ.

БОГДО ЗОНХОВО хадаа 6-дугаар рабжуунай гал улаагшан тахяа жэлдэ арбадугаар һарын 10-да энэ дэлхэйдэ мүндэлһэн намтартай. Европын литэдэ оруулбал, 1357 оной намар түрэһэн болоно.

Эсэгэнь Мал угай хүн, Дарахаче-Лумбумгө гэжэ нэрэтэй байгаа. Эхэнь Шинмо-Ачой (Шынмо-Зачой) гэжэ нэрэтэй байһан гэнэ. Эсэгэнь Зонхо (Цзонха) гэжэ Зүүн-Түбэдтэ оршодог нютагай хүн байгаа. Энэнь бурядаар оршуулбал, «Мангирта» гэжэ үгэ болохо. Тиигээд хүбүүнэйнь нэрэ нютагайнгаа нэрээр Зонхово (Цзонхапа) гэжэ алдаршаһан болоно.

Тоонто дээрэнь хожомынь суута Гумбум хиид баригдаһан юм, сагаан зандан модон ургаад, набшаһанууд дээрэнь зуун мянган зураг, холтоһон дээрэнь үзэгүүд бии болоһон тухай домог нютагайхидайнь дунда хэлсэгдэдэг байгаа. Зонховын түрэһэн тоонтодо хожомынь суута Гумбум хиид баригдаһан юм. Зонховын шабн, сурталыень халан абажа үргэлжэлүүлһэн Кхайдуб-Гэлэг-Балсан багшынгаа намтарые бэшэхэдэ, Зонхово хадаа эсэгынгээ зүргаан хүбүүдэй дүрбэдэхинь байһан гэжэ заанхай. Хоёртохон энэ хүбүүень лама Дондуб-Ринчен эсэгэһээнь эринжэ абаад, үргэһэн, тэжээһэн, һургаһан номтой.

Гэгээн түрэлтэ Чойджитон-римбүүшэ Зонховын багша байһан юм байна. Тиихэдэ зааһан багшанарыньшье үндэр бэлигтэй, өөрөөшье Богдо Зонхово түрэлхиин бэлиг түгэс хүн байгаа гээшэ ааб даа.

Зонховын 16-дахи наһандаа ябахада, Дондуб-Ринчен хүбүүе Түбэдэй гүн руу һуралсалда эльгээхэ гэжэ шиидэбэ. Хүбүүншье дуратайгаар зүбшөөбэ. Юуб гэхэдэ, мэргэшүүлэй олон лэ байһан газарта ошохо дурайнинь хүрэдэг байгаа. Тиигэжэ үргэмэл эсэгэнь хүбүүе харгыдань түхеэржэ, захяа заабари үгэһэн түүхэтэй.

Түбэдтэ 5—6 жэл соо һураха зуураа, буддын сурталда сэдьхэлээрээ тэрэ шунаһан байгаа. Үнгэрхэдөө, уулзахаяа Амдо ерэхыень түрэһэн эхнэгээ захихада, нютагаа бусахагүй гэжэ хатуугаар шиидэһэн юм гэнэ. Бодото юумэнэй мүнхэ буса, хэндэшье туһагүй байхада, ямаг-тал Бурхан багшын зарлигһаа ондоо хэрэгтэй гэхэ гү, али эхэ зургаан зүйл хамаг амитанда туһатай ондоо юумэн үгы байна гэжэ сэдьхэһэндээ, эжынгээ захялада харюу болгон, өөрынгөө дүрые зуража эльгээгээд, намтай уулзабаб гэжэ һанахые захиһан түүхэтэй.

Удаань Зонхово хуралай хэсэлгэ хэжэ, олон ондоо сүмэ үнгүүдээр ябажа эхилбэ. Тиигэжэ эрдэм мэдэлгээ гүнзэгырүүлһэн байна. «Хиидүүдэр хэсэжэ, бурханай эрдэм номой хэшээл гараһан тухайнь уншахадаа, Зонхово, байгаалиһаа абаһан дунда эргыншье бэлигтэй байһан байбал, пилээдгүй томо эрдэмтэн болохо ёһотой һэн гэжэ эзэлүүдгүй ойлгонош»,—гэжэ Г. Ц. Цыбиков бэшэһэн юм.

Нигэжэ хуралай хэсэлгэ хэжэ ябаха үедөө 25 наһандаа Урда Түбэдэй Ярлун-Намчжал гэжэ хиидтэ тэндэхи үндэр зиндаата ламанарай нюур дээрэ буддын ехэ гэлэн багшын үндэр санаартa (аягха тахимлиг) хүртэһэн байна.

Тэрэ үедөө Зонхово. шүлэг зохёолго тухай, хэлэнэй найруулга тухай, эмшэлэлгэ болон тоо бодолго тухай юрэнхы эрдэм дүүнынь шудалжа үрдиһэн байгаа. Хурса мэргэн, оролдосо һайтай байнынь анхаржа, мэргэжэл түгэс эрдэмтэ ламанар гайхалдадаг байһан гэхэ.

Ц. ДОНДОГОИ.

(Түгэсхэлынь удаадахи номерто гараха).

*) Г. Цыбиковэй ном соо юундэшьеб «Лобсан-Даг» гэжэ барлаатай.

Эдир аяншалагшадай хуралдаан

Буряад ороной 18 аймагай 28 дунда һургуулийн музейн гэшүүд заншалта хуралдаанда Улаан-Удэ хото шадарай Дээдэ-Онгостой һуринда сугларһан байна.

Гэсэрэй 1000 жэлэй ойдо зорюулгдаһан тус конференци эдир аяншалагшадай, хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй түб. республикын этнографийн музейн хүдэлмэрилэгшэдэй хүтэлбэри доро үнгэроо.

Захаамнай аймагай Үлэгшэнэй дунда һургуулийн бурвад үндэһэтэнэйнгөө хубсаһа үмдэнэн гурбан басагад уран гоё үреэлээр, үбгэ эсэгэнэрэй эртэ үрдын угай дуу хангюурдажа, хэдэн удэрэй һуралсал ба ажалай эхи табибад.. Түрэл ороноо шэнжэлэгшэдэй бэлдэжэ асарһан материад яһала ехэ, удха шанараараа гүнзэгы, гоё һайханаар шэмэглээтэй, олон фото-зурагуудые, үнэтэ документнуудые харуулаа.

Сэлэнгын аймагай Новоселенгинскын дунда һургуулида «декабристнуудай уран шүлэгэй удэшэнүүд» тухай 11-дэхи классай һурагша Цыбиктарова Валя мэдээсэл хэбэ.

Доодо-Ивалгын домог үльгэр, дасан дуган тухай тус һургуулийн 9-дэхи классай һурагшад Цыдыпов Бата, Галданов Карл гэгшэд элидхэ.

Баргажанай дунда һургуулийн 11-дэхи классай һурагша Филиппова Маша венгр арадай поэт, революционер Шандор Петефи тухай. Тунхэнэй аймагай Хойто-Голой һургуулийн музейдэ ерэһэн олон хари гүрэнэй айлшад тухай 8-дахи классай һурагша Булутова Таня. Нижнеангарскын дунда һургуулийн музейн 61 жэлэй түүхэ тухай тэндэхи 8-дахи классай һурагшанар Алексеева Оля, Нелюбин Алёша болоод Улаан-Удэ хотын Советскэ районой хэлэ, бэшэгэй гимназийн һурагша Данилов Баяр Хяагтада болоһон археологийн малталгануд тухай уран гоёор, сугларагшадай һонирхол халяан хөөрэбэ.

Этнографийн музейн хүдэлмэрилэгшэд һургуулийн гэшүүдтэ выставкын зүйлнүүдые яажа табиха, мэдэсэлнүүдые зүбоор бэшэхэ, саарһа данса хэрэглэхэ, хадагалха заабаринуудтай таниилсуулаа. Эдир аяншад Улаан-Удэ хотоор ба Ивалгын дасанаар ябажа харагаһан, үзэһэн байна.

Музейн үдэрнүүдэй ажалда түүхын эрдэмэй доктор Д. С. Дугаров, республикын һуралсалай министрэй орлогшо Е. Б. Раднаева болон бусад тушаалтад хабаадалсаа.

П. ОЧИРОВ,
манай штатнабэшэ корр.

Эрхимэй эрхим гэгдэдэг һэн

...ОНОП ДЕКАБРЬ ...бөхөэн үндэр уулын ...ин Табхэр гэжэ га... ...ам баялит байрла... ...Тэдэ хаанаһаа ...р хүнүүд байгаа ...фронт оноожо яба... ...адбоо тэрьедэһэн ...н Балдагай түрүү... ...нгын аймаг адрес... ...н хүйхэрнүүд һэн ...ай дунда нэгэ ла... ...баһан һургаттай бэ... ...модэнүүд тэдэнэй ...стьһаа ерэһэн бай... ...радаһаар хөөр жэл ...эдэ табан ёһотойл ...ша гаргадаг болоод, ...ай аймагай дотоодын ...ай таһагта тэдэнине ...э бариха гэһэн даа... ...өө һэн.

...ин сержант Нам... ...о (ябан Доржо гэж... ...гдэһэн юм) түрүү... ...лэ табан милицио... ...ныы 5 саг багта ...й ехэ саһан дээрэ ...һан хэ. Үбдэгсөө ...саһа махаһаар ябаа... ...ньгүй хүнүүдэй ...ме харажахиба. ...галдһээр, тэдэнэрэй ...бахадань, газар до... ...нгөөр ошон гаража ...энмай нихдээ ан... ...й байра гү, али тэдэ ...үдэй эшэн гү?» гэ... ...мжолһоор милицио... ...дүтэлжэ срээд, ...абла үгэнгүй, сэл... ...бууһан залин шэн... ...дээрэнь «оро... ...сөбэ. Тиин гэһээнь, ...эрьедэжэ үрдсэд, ...ийнэн гурбаниинь— ...тай лама, Дондоков Цыренов Жамьян ...ариндаа һэн.

...тэрэ жэлэй урда, ...о, Чисаанын Хүнды ...арта хорожо һууһан Сүвор гэжэ бодхуу... ...дак Эрдынеев ган... ...бариһан байгаа юм. ...ехэ бэшэшье һаа, ...он хуниие бариха ...й боложо ябаһа... ...ара гэлэй.

...эн тэрэл үеэр һэн ха. ...жжа гэжэ һууринда ...ар эрхэтэн Леонтье... ...эдэжэ байһан ...ниинь үгы болго... ...н тушаа гомдолг... ...рхэтэн Леонтьева ...айкомой секретарь ...хоон байгаа. Тэрэ ...комой секретарь ...шанга һэн хаб. Эр... ...таһаһнань сөб сэ... ...ндтэ дуудажа аса... ...рхэтэн Леонтьевагай ...Уненое шил бэдэрхэ

Тэрэ үнеэ оложо ...й наа, нинээ һөөргөө ...ан хэрэггүй!» гэжэ ...хэ. Нөёдһоо айха ...рхэтэй. Намдак олон ...тухай бодобо. Могсо... ...хайловка хоёр бэе ...олого бэшэ. Тон нюу... ...хүн ганса үнеэень ...агүй байха, гэжэ һэ... ...ниинь, гурбан хүнөй

мүрөөр батадхагдаба. Мүрнүүдынь Могсохон ошоһон байба. Тинмэһээ Могсохон соохонуур лэ бэдэрээд туршаха байна гэжэ Эрдынеев бодомжолоод. Эмэшхээн гэжэ үгөгэйдэ ороо, «Танайхиние би нэгжэхэеэ ерэзэб»,—гэжэ мэдүүлбэ ха. Хоёр хуниие гэршэнэр болгохо гэжэ абаад ябаһан байгаа.

Эрдынеевэй хүлеэгдээгүй соносхол дуулаһан Эмэшхээн үбгэн ондогод гээд, газаашаа гарашаба. Юун лэ ааб? гэжэ һанаһан Эрдынеевэй шагаабаряар һэмээхэн харан гаһэнь, үбгэжөөл обоо хүбөө дараансануудай доогуур тэбхэр жаахан юумэ түлхижэ байба. Эрдынеевэй хойноһоонь гаража, тэрээхэн юумэ татажа абахадань, малай аһанай таһардаһан байба. Эмэшхээнние Эрдынеев баряад, сельсовет асаржа мүшхэбэ. Түрүүшээр үбгэжөөл юушье хэлэжэ үгөөгүй, шангал байба. Тамхи татуулхые гуйхадань, Эрдынеев мүн лэ таһара арсаба. Эмэшхээн иимэ шалгалта удаан тэсэжэ үгөө һэн. Нэгэ эхэнэр хоёр хүбүүдээрээ Леонтьевагай үнеэ хүтэлжэ асараад, алаад байһан байгаа юм.

Даалгабаряа дүүргэһэн Эрдынеев аймагай түб руу хонходожо: «Үнеэн олдоо. Гэртээ бусахадамни болохо гээшэ гү?»—гэжэ таһагайнгаа начальниггаа асуухадань, нүгөөдэнь зүбшөөбэ. Харин Эрдынеев өөрөө гурба хоноһон хойно райкомой секретарьта даалгабариень дүүргэнэн тухайдаа мэдээсээ һэн.

Дайнай үедэ, һүүлээрыньшье хулгай гээшэ айхабтар эльбэг байһан гэзэ. Тэд тэрэ ойлгосотой юм ааб даа.

Республикын дотоодын хэрэгүүдэй албанда гушаад жэл хүдэлһэн Н. Э. Эрдынеевэй намтар нимэрхүү үзэгдэлнүүдээр баян юм. Тэрэ Дээдэ-Хэжэнгын сомоной Аса-Шэбэр гэжэ газарта 1918 ондо түрэһэн байна. 1937 ондо армида абтажа, хоёр жэлдэ алба хээд, 1940 оной декабрь соо нютагаа бусаһан намтартай. Удаадахи жэлэйнгээ январь һара соо ажал бэдэржэ, Хориингоо аймагай түб ерэхэдэнь, ВЛКСМ-эй райком тэрэнние милицидэ ажаллахыень зууршалһан байгаа. Милицидэ орожо, долоон хоногто рядовой яваад, Хориин районой хоёр боложо таһархада, Хэжэнгын РОВД-гэй паспортна таһагай начальник болгодобо. Тиигэжэ байтараа, Михайловна һууринда участково милиционерээр табигдаба. Удаань районойгоо түбтэ милицийн таһагта хүдэлдэг боложо, наһанайнгаа амаралтада гаратараа тэндээ ажаллаһан юм.

— Тэрэ үеын милицийн таһагта ехэ үсөөн хүн хүдэлдэг байгаабди. Нэгэ начальник, паспортна столой нэгэ ноён, гурбан участково байгша һэмди даа. Харин мүнөө районно отделенидэ 60—70 хүн хүдэлжэ байгша, —гээд нүхэр Эрдынеев хөөрэлэ.

— Намдак Эрдынеевич, участково милиционерээр олон жэлдэ хүдэлһэн байнат. Тэрэ ямар онсо шанар шэнжэтэй байха ёһотой гэжэ һанадагбта?

— Участково милиционер гээшэ, нэн түрүүн, зоноо тон һайн мэдэхэ ёһотой. Зоноо һайн таниха, мэдэхэ участководо хүдэлхэдэнь хүнгэн байдаг, — гэжэ харюусаха зуураа,—би һургуули һудартай бэшэ, миил долоон класс дүүргэһэн хүн гээшэб. Комсомол байһан туладаа энэ албанда орожо, бүхы наһаяа зорюулааб... Тээд бусадһа... дутуу, муу хүдэлэшэ гүүлээгүй хүм даа. Баһа нэгэ жаахан түрэлхиин һонор тархи байһан байгаа гээбэ.

— Энэ хүдэлмэридөө дуратайл байгаа хат даа.

— Уголовно бэдэрэлгэ гээшэмнай юрэнхыдөө һонин ха юм. Баригдаһан хүнөө хүлһөөнь эхилжэ, тархи хүрэтэрнь харахадаа, баһа нэгэ тобшолол хэхээр байдаг юм даа. Зүгөөр ямаршье гэмтэ ябадал хэһэн хуниие өтол шаажа байжа хараажа, хашаржа байгаагүй хүм. Тээд тингэжэ болохошьегүй юм. Өөртөөл тон адли эрхэтэй хүнөөр хөөрэлдэжэ байһандал, нам дарууханаар һураажа, дүмүүхэнээр мушхэхэдэ, нэгэ захада хөзээшье хүрэгдэдэг юм даа.

Хожом хойно түрмэһөошье баярай бэшэгүүд намда ерэгшэ һэн. «Хэжэнгэдэ Эрдынеев гэжэ милиционер тон зүбөөр, һайнаар мүрдэлгэ хэдэг, хуниие сохидог, хараадаггүй» гэһэн һураг дэлгэрэнги байһан юм. Би хоёр шэхээрээ оло дахин дуулаһан аабзаб даа.

Хэжэнгын аймагта гэмтэ ябадал ехэ олон үзэгдэдэг байгаа. Тээд баригдаа, мэдэгдээгүй хэрэг үлэдэгүй һэн. Һайнаар хүдэлдэг байгаа зон гээдби даа,—гээд Намдак Эрдынеевич маһалзан, хатзан болотороо хюһуулһан толгойгоо эльбээд абаба.

Гушан шахуу жэлдэ МВД-гэй албанда хүдэлжэ, милицийн капитан болотороо ургаһан Н. Э. Эрдынеев элдэб аюулай тохёолдохо, эй мүрөөр бэдэрэлгэ хэжэ, айхабтараар нюугдаһан гэмтэ ябадалнуудые элирүүлдэг болэй.

1960 гаран онуудта Могсохон һууринда болоһон аласалдаан, амиды хүнэй ороогүй. 25-һаа 40 хүрэтэр наһанай хатанууд соohоо Дүтэлүүрэй Чимитсу Цыденова, Үтаатын Римма Дымбрылова гэгшэд мүн лэ хоёрдохи шатада ороогүй.

Хоёрдохи шатада конкурсдо хабаадагша бүхэн шогтой хүхюунээр өөрынгөө намтарые хөөрэжэ үгэхэ ,харагшадтай таниилсаха байгаа. Эндэ дангинанар соohоо эгээл бага очконуудые абаһан Далахайн Лилия Будаева, Бортын Ольга Дармаева, хатанууд соohоо— Бортын Дарима Цыденжапова, Дүтэлүүрэй Бадма-Цырен Гомбоева гэгшэд гурбадахи шатада оробогүй.

Тус эхэнэрнүүднай илдам һайхан шарайтай, гоё һайхан зүүдхэлнүүдтэйшье һаа, тайзан д

СОЁЛОЙ ҺОНИН

АЛДАРТА ОЙДО ЗОРЮУЛАГДАНА

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 70 жилэй ойдо зорюулжа, Улаан-Удэ хотын эрдэм һуралсалай таһаг, Хүүгэдэй зохёохы худэлмэриин байшан үхибүүдэй уран шадабариин «Радуга» гэжэ фестиваль үнгэргэбэ. Дурсгадагша хэмжээ ябуулгын үедэ «Түрүүшын амжалта» гэһэн эдир бэлигтэнэй конкурс эмхидхэгдээ. Тэрэшэлэн һурагшадай хабарай амаралтын үедэ Улаан-Удын Хүүгэдэй зохёохы худэлмэриин байшанда выставкэшье нээгдээ һэн.

Гадна 13-һаа 17 хүрэтэр наһанай басагадай дунда «Шоу-модница-93» гэһэн конкурс олохон лэ һонирхогшодые суглуулаа. Тэрэ конкурс хоёр хубиһаа бүридэнэн байгаа. Түрүүшынхидэнь — хубсаһа хунарай элдэб модель ооё, хоёрдохидонь — уран нэхэлгэр, моргэжэжэ ябаһан басагад хабаадаа. Тэдэнэр хэд байгааб гэхэдэ, Ольга Криворотова, Валерия Сажина, Наталья Занаева, Юлия Шалаева, Цындыма Мохосоева, Ксения Ивченко болон Юлия Паликова гэһэн долоон басагад һэн. Тэдэнэй дундаһаа Ольга Криворотова, Валерия Сажина, Цындыма Мохосоева, Наталья Занаева, Инесса Николаева, Марина Салгирёва гэгшэд шалгаржа гараа.

М. РИНЧИНО.

«БАЙГАЛАЙХИДАЙ» ТООСООН

Баргажан, Хурамхаанаар...

Буряадай гүрэнэй «Байгал» гэһэн дуу, хатарай ансамблиин артистнар тээмэндэ Хурамхаанай аймагаар айлшалжа, уран бэлигээ харуулһан байна. Республикын арадай артистка Дарима Дугданова бэлиг шадабарияа үшөө дахин гэршэлээ, хани халуунаар хаа хаанагүй угтаа гэжэ тэмдэглэхээр. П. Дамирановай шэнэ дуусе, тиихэдэ «Эрбэд соохор» гэһэн арадай дуусе, мүн Ю. Ирдынеевэй «Ерэхээ яагаааш» гэһэн дуусе гоёор дуулаа.

Буряад Республикын арадай артистнууд Олег Султимов, Людмила Субанова гэгшэд һайхан хатарнуудые харагшадтаа бэлэглэһэн байна. Илангаяа тэдэнэй харуулһан башкир хатарынь олондо һайшаагдаба. Харин Олег Султимовай гансааараа хатарһан хальмаг хатар халуун альга ташалгаар угтагдаа юм.

Республикымнай габяата артистын нэрэ зэргэдэ һаяхан хүртэһэн, Согто-Хангил тоонтотой Мунхэ-Баяр Базаргуруев бэрхээр хатаржа, шогтой хүхюун образуудые тайзан дээрэ байгуулаа. Жэшээлхэдэ, «Будамшуу» гэһэн хатарынь хүн зонине хүхеэбэ. Линховоиной нэрэмжэтэ конкурсын дипломдо хүртэһэн артистка Дулма Дугданова арадай дуунуудые ханхинуулаа. Залуу дуушан Цыпилма Аюшеева бэлэг дуунуудые бариба.

Дуушад Владимир Бухаев, Валерий Цыбиков гэгшэд һайхан дуунуудаараа хурамхаанайхидые баясуулба. Мэдээжэ балетмейстер Дандар Бадлуевай табиһан, Гонгорой найруулһан шэнэ хатарнууд хүн зоной һонирхол татаа. Баргажанай, Хурамхаанай аймагуудай хүн зон хатаршад Дарима Гыргенова, Валентина Жаргалова, Владимир Гилязов, Бадмажаб Дармаев гэгшэдэй уран бэлигтэй танилсаһан байна.

Хаа хаанагүй бидэниие халуунаар угтаһан нютагай гулваанарта, хүтэлбэрилэгшэдтэ үнэн зүрхэнэй баяр хүргэнэбди. Хурамхаанай, Баргажанай аймагуудай захиргаанай гулваанар В. Д. Цыренов, С. Л. Гатапов гэгшэд «байгалайхидта» туһалһандань, ехээр дэмжэһэндэнь бидэ баяртайбди. Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой хүтэлбэрилэгшэ Г. Н. Цыренов, Барханай зайһан С. Д. Будаев, Уланай зайһан М. Э. Бадмаев гэгшэд «Байгал» ансамблиин артистнуудта һайн һайханиие хүргөө. Нимэ хүшэр хүндэ сагта артистнуудые эдеэ хоолоор, гастролиин үедэ бензинээр хангаа гэжэ баясаабди.

Тиихэдэ Хурамхаанай Аргата нютагай «Юпитер» гэһэн бага предприятиин хүтэлбэрилэгшэ М. Д. Цыдыпов «Байгалай» алтан ойн хүндэлэлтэй дашарамдуулаа, нютагайхидтаа 100 мянган түхэриг дамжуулаа. Артистнуудыемнай халуунаар дэмжэһэн, тэдэнэй зүрхэ сэдьхэлые баясуулһан бүхы зондо баярые хүргэнэбди.

Олег БУДАЕВ,
Буряад Республикын габьяата артист.

Тоонто нютаг һайхан даа

Сансарын ёһо гуримаар хүн нэгэтэ тоонто нютагтаа, газар дэлхэйдэ мүндэлдэг. Харин хүн далияа урган дэгжэхэдээ, тоонто нютагһаа гаражa, эрдэм сурталай харгыда, холын аян замда тэгүүлдэг. Олон жилэй хугасаа соо нютагһаа холо ябабашье, анханай түрэһэн тоонтоёо һанажа, дурсажа, гал гуламтаяа эрьехэб гэжэ найдал зосоогоо сахина. Үнинэй ушараагүй түрэл нютагаа бусахадаа аха захачартаяа, улад зонтоёо, хани нүхэдтээ золгоходо, хэды гоёб даа! Бидэ, мартын эхээр «Байгал» ансамблиин бүлэгэй дуушад, хатаршад Хяагта нютагаар концерт наада харуулбабди. Артистнартай хамта суг Хяагтын аймагай, Сагаан Шулуутайн би, Хилганта нютагһаа гараһан Буряадай арадай артист Аюша Данзанов хоёр ябалсаабди.

Хяагта аймагай Хүдэрсомон, Хилганта, Мөөрөөшэ, Энхэ-Тала, Харлан, Шара-Гол, Алтай, Октябрьска поселок, Баян-Булаг нютагуудай тайзан дээрэ Буряад һайхан дуунуудые зэдэлээ, угалза мэтэ бүжэг хатарагдаа, хүн зоной халуун альга ташалган замхаагүй.

Мөөрөөшын дасанда зорюулһан энэрхы сэдьхэлэй концерт харуулаабди. Дасанай шэрээтэ Дамба ламбагайн Буддын шажан тухай һонирхолтой хөөрөө шагнажа, сэдьхэл соомнай бурханай туяа толорбо. Эгээн түрүүшын Һүргуулиин багша — Мария Табдановна Гунсуруноватай уулзаһанай һүүлээр сэдьхэлээ хананги, **нөөргөө** залуу наһандаа бусажа ерэһэндэл байгаа. Шара-Голой сомоной түрүүлэгшэ В. Ч. Балсанов гэжэ ураншаа наһаатай, һонин ударидагшатай болоһон байнабди.

Хододоо һалбаран байгыш даа, түрэл нютагнай!

«Байгал» ансамбльдамнай ехэ туһа хүргэһэн Борис Сынгеевич Батомункуевта («Байгал» фирмэ) халуун баярые хүргэнэбди.

Аюр АЮШЕЕВ,
Буряад Республикын габьяата артист.

ЭДИР ПОЭДҮҮДТЭЙ УУЛЗАЛГА

Методическа кабинедүүдые даагшанарай, буряад хэлэнэй багшанарай республиканска семинар һаяхан Хэжэнгэ һуурында болжо, олондо аша туһатайгаар эмхидхэгдэнэн байна. Хэжэнгын Хүүгэдэй зохёохы худэлмэриин байшангай, райОНО-гой хүтэлбэрилэгшэдэй урлалаар ошоһон поэтесса, СССР-эй Уран зохёошодой холбооной гишүүн, Россин Федерацийн соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ Цырендулма Цыреновна Дондогой аймагай эдир поэдүүдтэй уулзаа-һэн. Тус байшангай музей соо үнгэргэгдэһэн энэ уулзалгые Буряад Республикын габьяата багша, дайнай болон ажалай ветеран Дугаржаб Гыргеевич Баяртуев үрин дулаан үгэнүүдээр нээхдээ, «Буряад үнэн» газетэдэ саг үргэлжэ гаража байдаг «Хонхо», «Толи» хуудаһануудай гүнзэгы удха шанар, бэлигтэй поэтессын зохёохы ажал тухай хөөрэжэ үгөө.

Удаань эндэ хүүгэдэй зохёоһон шүлэгүүд зэдэлээ, тэдэнээ үхибүүд өөнэдөө уран гоёор уншаа. Хэжэнгын интернат һүргуулиин Зоя Мункуева (10-дахи класс), Хөөрхын дунда һүргуулиин Базар Жамбалов (11-дэхи класс) болон бусад үхибүүд түрүүшын дуран, хабар тухай шүлэгүүдые энэ уулзалгада зорюулба. Эхэ орон, түрэл нютаг тухайгаа Хэжэнгын лицейн Бата Цыдепжапов, 1-дэхи һүргуулиин Наташа Дашицыренова, Сэсэгма Сандуева, Соёлма Настуева, Дээдэ-Хэжэнгын Ханда Тудупова тэгшэд ухаангүй зохидоор дурдаба.

Хабарай урихан хаһые Баярма Чимитцыренова, Бэлигма Ламханова, Инна Цыденова (Хэжэнгын 2-дохи һүргуули), Саяна Санданова (Дунда-Худанай һүргуули) маргаан суурхуулаа. Энеэдэһэтэй, хүхюун шүлэгүүдые Анжела Базарова, Буянта Лхасаранов (Хэжэнгэ), Гутаан Цыбжитов (Хөөрхэ) амитадта зорюулһан байха юм. Цырендулма Дондогойн «Холын харгыда...» гэһэн шүлэгые Оюна Рабданова уншаба. «Абым һүргаалтай айдар буряад хүбүүмни...» гэжэ Хэжэнгын 1-дэхи дунда һүргуулиин Мүнхэ Балданов шүлэгөөрөө баталба.

Ёһо заншалаа һэргээхые үрэалһан Дарима Содиомова (Хөөрхэ), Аюна Доржиева (Хэжэнгэ), Дэжэд Санданова (Дээдэ-Хэжэнгэ) гэгшэдэй шүлэгүүдэй удхань һонин байгаа. Хани нүхэр тухай шүлгөө урин зохидоор Арюна Заяева (Худанай дунда һүргуули) эндэ уншаа. «Ляпай шубууд» гэһэн шүлэгөө Ирина Гончикдоржиева (лицей), «Хөөрхэмни» гэһэн нютаг тухай Аюна Дабаева, «Эхэ нютаг» тухай Лариса Тогмитова (Хэжэнгын 1-дэхи һүргуули) гэгшэд оролдожо уншаа. Энхэргэн һайхан эҮын сэдьхэлые магтаһан Р. Дашеева, Н. Дашицыренова (Хэжэнгэ) гэгшэдэй уншаһан шүлэгүүд зохид байба.

Эдир шүлэгшэдэй зохёохы ажалые, жэнхэнэ буряад хэлые үндэрөөр сэгнэһэн поэтесса Цырендулма Дондогой буряад хэлэнэй багшанарай үүргэ тэмдэглээд, сэжэгэр өөрынгөө шүлэгүүдые хэлэдэг үхибүүдые халуунаар амаршалба. Шүлэг бэшэхэ арга шадабари, хэлэн тухай, бэлигтэй поэдүүд тухай, «Хонхо», «Толи» хуудаһануудай баян арга боломжнууд тухай дэлгэрэнгыгээр һүргуулиин Мүнхэ Балданов шүлэгөөрөө баталба.

Ёһо заншалаа һэргээхые үрэалһан Дарима Содиомова (Хөөрхэ), Аюна Доржиева (Хэжэнгэ), Дэжэд Санданова (Дээдэ-Хэжэнгэ) гэгшэдэй шүлэгүүдэй удхань һонин байгаа. Хани нүхэр тухай шүлгөө урин зохидоор Арюна Заяева (Худанай дунда һүргуули) эндэ уншаа. «Ляпай шубууд» гэһэн шүлэгөө Ирина Гончикдоржиева (лицей), «Хөөрхэмни» гэһэн нютаг тухай Аюна Дабаева, «Эхэ нютаг» тухай Лариса Тогмитова (Хэжэнгын 1-дэхи һүргуули) гэгшэд оролдожо уншаа. Энхэргэн һайхан эҮын сэдьхэлые магтаһан Р. Дашеева, Н. Дашицыренова (Хэжэнгэ) гэгшэдэй уншаһан шүлэгүүд зохид байба.

Эдир шүлэгшэдэй зохёохы ажалые, жэнхэнэ буряад хэлые үндэрөөр сэгнэһэн поэтесса Цырендулма Дондогой буряад хэлэнэй багшанарай үүргэ тэмдэглээд, сэжэгэр өөрынгөө шүлэгүүдые хэлэдэг үхибүүдые халуунаар амаршалба. Шүлэг бэшэхэ арга шадабари, хэлэн тухай, бэлигтэй поэдүүд тухай, «Хонхо», «Толи» хуудаһануудай баян арга боломжнууд тухай дэлгэрэнгыгээр Анжела Базарова, Буянта Лхасаранов (Хэжэнгэ), Гутаан Цыбжитов (Хөөрхэ) амитадта зорюулһан байха юм. Цырендулма Дондогойн «Холын харгыда...» гэһэн шүлэгые Оюна Рабданова уншаба. «Абым һүргаалтай айдар буряад хүбүүмни...» гэжэ Хэжэнгын 1-дэхи дунда

хөөрөө, эдир поэдүүдые эдэбхитэйгээр хабаадахыень уряалба.

«ЛЁНХОБО СЭСЭГЭЙ ГУНИГЛАЛ»

Үдэшэниинь соёлой байшангай тайзан дээрэ поэтесса Цырендулма Дондогой зохёохы ажалда зорюулагдаһан «Лёнхобо сэсэгэй гуниглал» гэһэн литературна зүжэг табигдаба. Мэдээжэ поэтессын уран зохёолоор найруулагдаһан уянгата зүжэгые Хэжэнгын Хүүгэдэй зохёохы худэлмэриин байшангай арадай театрай режиссер, Буряад Республикын соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ Сэлмэг Сампиловна Цыренова баян арга боломжотойгоор, уран гоёор табиба гэжэ тэмдэглэхээр. «Бадмахан лёнхобоор бүрхэһэн...» гэһэн Ярууна тухай арадай дуугаар энэ зүжэг эхилнэ.

Эхиндэнь түрүүшын дуран гэһэн шүлэгүүд олоной анхаралда дурадхагдана. «Эдир наһандаа айлшалбаб» (туужаһаа хэһэг), «Хүбүүнэй бэшэг» гэһэн шүлэг эндэ уншагдаба. Удаань «Хүхын дуута һүнинүүд», «Хүхын дуута һүнинүүд бэшэл», «Эхэнэрэй үреэл», «Ашата эхэмни» гэһэн хубинуудһаа бүридэнэн энэ зүжэг соо олон гоё шүлэгүүд ханхинаа. Инаг дуран, эхэнэр, эжы, эхэ тухай һайхан шүлэгүүдые, нангин үгэнүүдые арадай театрай артистнууд, үхибүүд уран гоёор уншажа, шагнагшадай халуун альга ташалганда хүртөө. Залаар дүүрэн сугларһан зоной анхаралда хуби бүхэнэй һүүл